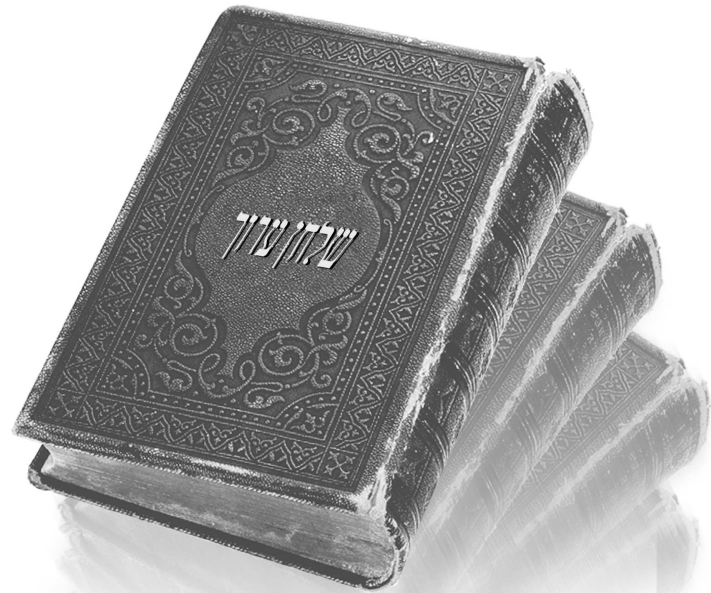

קנין הלכה

2

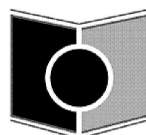
מראי מקומות

מס' 2

חודש סיון תש"פ

הלכות סת"ם ;

יו"ד סימן רעד-רעה

Dirshu
דרשו ד' ועוז
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רעד

סעיף א

המקור להא דבעינן כתיבה לשמה בס"ת הוא בגמ' גיטין דף מהו; שהקשו על רשב"ג דכיון שהצריך עיבוד הגויל לשמה כ"ש שצריך כתיבה לשמה. ולעיל [סי' רעא] נתבארו דיני עיבוד הגויל לשמה, ודיני הכתיבה לשמה דומים להם בכמה פרטים.

אמירה לשמה בתחילת הכתיבה

כתב ספר התרומה [סי' קצב] והובא ברא"ש [הל' ס"ת סי' ג-ד], דדי בזה שאומר בתחילת הכתיבה שכותב ספר זה לשמה [לשם קדושת תורת משה]¹.

ואף שהכתיבה נמשכת במשך חדשים רבים ויש הפסקים בין מעשה כתיבה אחד למשנהו, מ"מ מכשרין בזה, דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה.² אמנם סברא זו מהניא רק כאשר הסופר שהתחיל בכתיבה המשיך לכתוב עד סוף הספר, אבל אם הושלם הספר על ידי סופר אחר, א"נ אם הוגה ע"י סופר אחר שהוסיף אותיות, כתב בברכי יוסף [ס"ק י] בשם שו"ת בית יהודה שהסופר האחר צריך לומר שוב בפיו שכותב לשם קדושת ס"ת.

ועיין לעיל [סי' רעא ס"א] שהבאנו את סברת החזו"א [סי' ו ס"ק יא] גבי עיבוד העור, דכיון שהותחל לשמה מעתה הוי סתמא לשמה, וממילא גם כשאדם אחר השלים את הכתיבה בלי לומר לשמה ה"ז כשר, וכסברא זו מביא כאן בספר גידולי הקדש [ס"ק א] בשם החת"ס [שו"ת אה"ע ח"ב סי' ט], עיי"ש שכתב שגט שנכתב לשמה חשוב מעתה סתמא לשמה, ואף אם העדים חתמו בסתמא הוי כחתימה לשמה. וכן הוא גם בשו"ת בית שלמה [או"ח סי' ה], עיי"ש שכתב בתוך הדברים דכיון שאמר בתחילת כתיבת התפילין שכותב לשמן שוב לא צריך לכיון אח"כ, דבכה"ג ודאי סתמן לשמה קאי כיון שכיוון ואמר בתחילה. ועוד הוסיף דכל שהתחיל לכתוב אות אחת לשם תפילין, אסור לשנות את הקלף לקדושה קלה יותר, וא"כ ודאי שעומד רק לתפילין וסתמא לשמה קאי. [ובספר גידוה"ק לא נקט כסברא זו להלכה, אלא הסיק דרך במה שמחוייב לעשות אמרינן דסתמא לשמה קאי, כגון בקדשים או במילה].³

בדברי הט"ז ס"ק א

כתב הט"ז בשם הסמ"ק דיש להוסיף ולומר בתחילת הכתיבה שכל האזכרות שיכתוב יהיו לשם קדושת אזכרות. וכתב הט"ז דאמירה זו מהניא בדיעבד אם שכח לקדש את האזכרה, והובאו הדברים בפמ"ג [או"ח סי' לב, א"א ס"ק לב]. וכתב הפמ"ג דמשמע שאף אם בזמן כתיבת האזכרה שכח ולא חישב כלל לשם קדושת השם, מועילה בדיעבד האמירה שאמר בתחילת הכתיבה.

ביאורים והערות

1. בב"י הובאו דברי הסמ"ג [עשין כב] בשם רש"י דסובר שספר תורה אמרינן בו דסתמא לשמה קיימא, דסברא הוא שכותב את הספר לקרות בו או ללמוד בו, [אמנם שאר פוסקים לא נקטו כן, מדהצריכו שיאמר שכותב לשם קדושת ס"ת]. ולכאורה דברי רש"י צ"ע דמגלן שכותב לשם קדושת ס"ת, אולי כותב רק חומש אחד בפ"ע, וקדושת חומשים פחותה מקדושת ס"ת, ולכאורה מסתבר שאם יכתוב לשם חומש לא מהני לקדושת ס"ת. ועיין מקדש מעט [ס"ק ה] שכתב דלכאורה אכן לא מהניא כתיבה לשם חומש להיחשב קדושה לשם ס"ת, וע"ע בגידולי הקדש [ס"ק ד], אך הביא שם ממסכת סופרים [פ"ג ה"ג] דמותר לעשות מחומשין תורה [דמעלה אותן בקדושה, משא"כ איפכא, דאין עושין מתורה חומשין], והרי מן הסתם לא נכתבו חומשים אלו לשם ס"ת אלא לשם חומשין, ומשמע שכוונה לקדושת חומשים מהניא לקדושת ס"ת, וצ"ע.

2. ועיין בהגר"א [או"ח סי' לב ס"ק נה וס"ק נט] שציין לסי' יא [ס"א], שם כתב הטעם משום דעל דעת ראשונה הוא עושה.

3. עיין בספר מקדש מעט [ס"ק ט] שכתב שאם כותב כמתנמנם לא אמרינן בזה את הסברא שעל דעת ראשונה הוא עושה. ובשו"ת בית שלמה [המובא למעלה] כתב שלגבי המתנמנם גם לא מהניא הסברא דסתמא לשמן, כיון שמתנמנם גרע מסתמא [ולכאורה סברא זו צ"ע].

קנין הלכה

מראי מקומות

והביה"ל [ס' לב סי"ט ד"ה בתחילה] תמה על הפמ"ג שלא הביא שבספר לחם חמודות [הל' ס"ת] נקט שאמירה זו של תחילת הכתיבה לא מהניא כלל, והברכי יוסף החמיר כשיטתו, אך הוסיף הביה"ל שאם יש לו ספק אם קידש אוכרה, ויודע שאמר בתחילת הכתיבה שכותב האזכרות לשמן י"ל דיש בזה ס"ס, אולי אכן קידש את האזכרה, ואף אם לא קידש אולי הלכה כהמ"ז. [עוד ציין הביה"ל שהפמ"ג הסתפק אולי קידוש האזכרות אינו אלא מדרבנן, אך כתב דמה שהיקל בס"ס הנ"ל הוא אף לדעת הרבר שמואל המובא בברכ"י, הסובר שקידוש האזכרות מחוייב מן התורה].

סעיף ב

המקור להא שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב הוא בגמ' מגילה דף יח; ונתבאר שם בברייתא שתפילין ומזוזות נכתבין גם שלא מן הכתב משום דמיגרס גריסין, והיינו ששגורות בפי הכל, אבל שאר פסוקי התורה וכן מגילת אסתר אין לכתוב שלא מן הכתב, גם אם הסופר הזה בקי בהם כפי ששאר בגמ' בקיאות בפרשיות התפילין והמזוזות. עוד הובא בגמ' [שם] מעשה בר' מאיר שהלך למדינת עסא ולא היתה שם מגילה, וכתב את המגילה מליבו וקרא בה, ואמרו ע"ז בגמ' דשעת הדחק שאני.

בדיעבד

לענין ס"ת שנכתב שלא מן הכתב, הביא הב"י שתי דעות.

- א. הר"ן [מגילה דף ה: בדפי הרי"ף] כתב דמוכח בירושלמי שאין לקרות בס"ת זה אלא בשעת הדחק.
- ב. רבינו מנוח [פ"א הל' תפילין הי"ב] כתב שהספר כשר לקרות בו לכתחילה, דאף שהסופר נהג שלא כדין מ"מ הספר כשר.

והשו"ע לא הביא את הגידון הזה, וכן הרמ"א [או"ח סי' תרצא ס"ב] בביאור הק' דינא שצריך לכתוב מתוך הכתב לא הביא את המחלוקת הזו, ומשמע קצת דס"ל להקל בזה, והש"ך [ס"ק ג] הביא את שתי הדיעות, וכן הובאו בבני יונה ובקסת הסופר [סי' ד ס"ה].

והמשנה ברורה [סי' תרצא ס"ק ט] הביא את שיטת הר"ן, 4 [וה"ל ואם כתב שלא מן הכתב י"א שאין לקרוא בה אלא בשעה"ד].

וכתב בחידושי הרי"מ שבדיעבד, אם כתב שלא מן הכתב, יכול אח"כ להגיהו מתוך ספר אחר, ובכה"ג שרי מעתה לקרות בו לכתחילה אף להר"ן.

כאשר אדם אחר מקריא לסופר, צריך שאותו אדם יקרא מן הכתב ועי"ז מיקרי כתיבה מתוך הכתב, כן כתב המקדש מעט [ס"ק יב].

כתב בספר בני יונה דא"צ לעיין בכל תיבה בפ"ע, אלא די לעיין בכמה תיבות ולכותבן, כדרך המעתיקים מתוך ספר. 5

ביאורים והערות

4. ועיי"ש בביה"ל [ד"ה גס] שכתב לבאר את טעמו של הרמ"א שלא הביא את דינו של הר"ן, וכתב הביה"ל שראיית הר"ן מהירושלמי אינה מוכרחה ויש לדחותה בפשיטות, דמה שאמרו שעת הדחק שאני היינו דמטעם זה התיר ר"מ לעצמו לכתוב לכתחילה את המגילה, אך לא נתכוונו לומר שגם אחרי שנכתבה המגילה [או הספר תורה] באופן זה אין לקרות בהם שלא בשעה"ד.

5. ולכאורה מבואר כן בגמ' מגילה [דף יח:] "דמנחא מגילה קמיה וקרי פסוקא פסוקא וכתב ליה".

קנין הלכה

מראי מקומות

מתוך איזה כתב צריך לקרות

מסתמית הפוסקים משמע שאין חילוק בין אם כותב מתוך ס"ת כשר או מחומש, והעיקר שיהא ספר מוגה. וכתב בספר בני יונה שאפילו אם רק ראשי הפסוקים היו כתובים ושאר התיבות היו כתובות רק בראשי תיבות [כפי שהיתה מגילת סוטה על טס של זהב במקדש] ג"כ מהני, כל ששגור בפי הסופר.

[ובהנהגות החת"ס לספר קסת הסופר (סי' ד ס"ו) כתב שמעיקר הדין צריך לכתוב מתוך ספר תורה כשר ממש, ומה שאין אנו נוהגין כן הוא משום שבשעת הדחק שרי לכתוב שלא מן הכתב, אם הדברים שגורים היטב בפי הסופר, ואצלנו הוי שעת הדחק, דקשה להצריך שיהא לפני הסופר ס"ת שלם, ומתוך שיש לפני הסופר חומש מוגה היטב דמי לדברים השגורים בפיו].⁶

תיקון אותיות שנמחקו

כתב בספר מקדש מעט [ס"ק י'] בשם הדעת קדושים [ס"ק ג'] שלענין הגהת אותיות נהגו לעשות שלא מן הכתב, אף שהנכון להקפיד גם בזה. ובספר נימוקי או"ח [סי' לב סעי' כט] כתב שגם תיקון אותיות שנמחקו צריך לעשות מן הכתב.

צריך להוציא מפיו כל תיבה קודם שכותב

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף ל., עיי"ש שאמרו לגבי שמונה פסוקים האחרונים שבתורה שהקב"ה היה אומרם, ומשה היה אומר וכותב.

במעט הדבר כתבו רש"י ותוס' [שם] שהוא כדי שלא יטעה הסופר.⁷ והב"ח כתב שהוא כדי שתחול קדושת הכל פי הסופר על מעשה הכתיבה.⁸

כתבו התוס' [שם ד"ה ומשה] והמרדכי שדברי פורענות א"צ להוציא בפיו קודם שיכתוב, ולמדו כן מהפסוק בספר ירמיה בענין ברוך בן נריה, והובא בקסת סופר [סי' ד ס"ו].

לענין שם הוי"ה כתב בקסת הסופר שלא יקראנו בפניו, ובמקדש מעט [ס"ק יא] כתב שעדיף שיאמר בלשון זו יו"ד ק"י וכו' או יו"ד עם ה"י וי"ו וכו'.

לענין קרי וכתיב כתב הקסת סופר [סי' ד לשכה ס"ק ו'] שיוציא בפיו הכתיב ולא הקרי.

באלו אופנים נאמר דין זה שצריך להוציא בפיו קודם שיכתוב

הפוסקים נחלקו בדין זה:

א] הב"י [סי' לב סכ"ט] הביא את דברי הר"י אסכנדרני שכתב שדין זה שצריך להוציא בפיו קודם שיכתוב, נאמר רק באופן הנזכר בגמרא שאדם אחר מקריא לסופר, וכל שכן כשהסופר כותב בע"פ [כגון בשעת הדחק], אבל באופן שהסופר כותב כדינו מתוך הכתב אין צריך להוציא בפיו.

ביאורים והערות

6. ומסתמית הפוסקים לכאורה משמע שכל חומש מוגה היטב כשר לכתחילה מעיקר הדין.

7. דין זה נאמר אף בתפילין ומזוזות אף שהן שגורים בפי כל [כמבואר בשו"ע סי' לב סל"א].

8. כתב בספר מקדש מעט [ס"ק י'] דלפי הב"ח מסתבר שצריך לקרות תיבה שלימה ולא אות אחר אות, אך הביא שבסדר הגט [הנקרא ברכת המים] כתב שאפשר גם להוציא בפיו אות אחר אות, כיון שטעם ההוצאה בפיו הוא כדי שלא יטעה וכמש"כ רש"י ותוס', ואין נפק"מ באיזה אופן מוציא זאת בפיו.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ב] הב"ח, העולת תמיד, השיורי כנה"ג והגר"א [סי' תרצא ס"ד] נקטו שדין זה נאמר בכל גווני, אף כשהסופר כותב מתוך הכתב, וכתב הגר"א שכן משמע מכל הפוסקים.

השו"ע [או"ח סי' לב סעי' לא] העתיק את דעת הר"י אסכנדרני, דרך כשאנינו כותב מתוך הכתב צריך להוציא בפיו, ואילו ביורה דעה [כאן] כתב בסתמא שצריך להוציא בפיו, ומשמע להדיא שזה אף כשכותב מתוך הכתב, ותמה בזה המג"א [סי' לב ס"ק מב]. ותירצו המג"א והא"ר שלא היקל השו"ע לנהוג כר"י אסכנדרני אלא בתפילין ומוזוות דמיגרם גריסין, ולא בספר תורה.⁹ ברמ"א [סי' תרצא ס"ב] משמע שבכל גווני צריך להוציא בפיו, וכן מדברי המשנ"ב [סי' לב ס"ק קלו] משמע שהחמיר כהאחרונים שהצריכו להוציא בפיו בכל גווני.

האם צריך לקרות תיבה תיבה

כתב בספר מקדש מעט [ס"ק יד] שא"צ לקרות כל תיבה בפ"ע, אלא יכול לקרות כמה תיבות יחד כדרך המעתיקים.¹⁰

יש ללמוד עם סעיף זה את הסעיף המקביל באו"ח סי' לב סעיף לא.

סעיף ג

מקור הדין של כתיבה תמה הוא בברייתא שבת דף קנ: וכתבתם, שתהא כתיבה תמה, שלא יכתוב אלפין עינין וכו'. וכתב הב"י דאף שהברייתא קאי על תיבת וכתבתם דקאי במוזוה [והב"י הוסיף שה"ה בתפילין], מ"מ ילפינן ס"ת מיניהו.¹¹

כתב אלף למד מחוברים

כתב הרא"ש [תשובה כלל מה סעי' יט] לגבי גט שכתב בו אלף ולמד מחוברים דכשר הוא, כיון שרגילים לכתוב כן וינוקא דלא חכים ולא טיפש יקראנו כהלכה, ואף שבספר תורה אינו כשר, התם בעינן כתיבה תמה, משא"כ גט דלא בעי כתיבה תמה.¹² והגר"א הוסיף דמלכד החסרון שאינו כתיבה תמה [שאין האותיות שלימות] יש גם פסול שאין האותיות מוקפות גויל.

סעיף ד

המקור להא דכל אות שאינה מוקפת גויל פסולה הוא במנחות דף כט. [לענין מוזוה] ודף לד. [לענין תפילין]. וכתב הרשב"א

ביאורים והערות

9. קצ"ע שדברי המג"א בסי' לב סותרים לדבריו בסי' תרצא [ס"ב], עיי"ש שתמה על הרמ"א שכתב בסתמא שצריך להוציא בפיו קודם שיכתוב, ומשמע שזה אף כשכותב מתוך הכתב, והניח דבריו בצ"ע, ולפי דברי המג"א עצמו בסי' לב שרק בתפילין ומוזוות הקלו, אין קושיא מסי' תרצא דאיירי במגילה.

10. ולכאורה כן משמע מלשון הגמרא [מגילה דף יח:]: "דמנחא מגילה קמיה וקרי ביה פסוקא פסוקא וכתב לה", ומשמע שאפשר לקרות פסוק שלם. [ואין לסתור זה מלשון הטור שהובא במשנ"ב (סי' לב ס"ק קלח) "כל תיבה ותיבה", דשם הכוונה שלא יאמר חלק מהתיבות ואת השאר לא יוציא בפיו, אלא צריך להוציא בפיו כל התיבות].

11. והגר"א [ס"ק ג] הוסיף שבגמ' [מנחות דף לא:]: העמידו את המשך הברייתא הנ"ל [לענין עשאה כשירה או שכתב את השירה כמותה] בספר תורה, וא"כ כל הברייתא יכולה להתפרש בספר תורה.

12. עיין ב"י [אה"ע ריש סי' קכו ד"ה ודע] שתמה על הרא"ש שהכשיר אותיות אלו בגט, והרי הרא"ש בתשובה [כלל מה סי"ג] כתב שנוהגין במקומו לפסול גט שלא נכתב בכתב אשורי [אא"כ הוא מקום עיגון], ואותיות אלף למד מחוברים אינן כתב אשורי. ותיירץ דצ"ל שהרא"ש פסל רק כאשר כל הגט נכתב בכתב אשורי, משא"כ אם רק תיבה אחת לא נכתבה בכתב אשורי. ועוד י"ל דהרא"ש איירי בתיבה שהיתה בטופס, שאף אם לא נכתבה כל התיבה לא היה הגט פסול, משא"כ כשהכתב אינו אשורי הוא בתוך הגט.

קנין הלכה

מראי מקומות

בתשובה [ח"א סי' תרי"א] דב"ש שבספר תורה דחמיר מפי יש לפסול כשאנו מוקף גויל. ועוד דכיון שאמרו שהאות פסולה אין נפק"מ בין תפילין ומוזזה לבין ס"ת.

עיקרי דין מוקף גויל נלמד בע"ה באו"ח סי' לב סעי' טו ואילך.

בדברי הפת"ש ס"ק נ בשם הנוב"י תניינא יו"ד סי' קס"ט

עיקר דברי הנוב"י הוא דמחיקת חלק מאות השם באופן שנשארת עיקר צורת האות, אין בה איסור תורה של לא תעשון כן לה' אלקיכם, אלא איסור דרבנן, אמנם אין להתיר מחיקה זו של חלק מאות השם אלא כשהוא לצורך תיקון, וסובר הנוב"י דצורך תיקון מיקרי רק כשהוא בודאי צריך תיקון, אבל אם יש בזה ספק, [כגון בספיקו של הב"י אם יש חיסרון מוקף גויל כשיש נקב בסמוך לאות או דוקא באותיות מדובקות] אין למחוק, דלהך צד שאין באות פסול אין זה לצורך תיקון. ויש מהאחרונים שחלקו על הנוב"י וכתבו דכיון שמחמת הספק לא יוכל לקרוא בספר וצריך לתקנו, א"כ מיקרי מחיקה לצורך תיקון. [עיין הגהת רע"א (שו"ע או"ח סי' לב סעי' טז), וכן העיר בתשובת בית אפרים, ועיין שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' כט)].

שיעור ריחוק האותיות והתיבות זו מזו

המקור להרחיק אותיות זו מזו כחוט השערה, ולהרחיק תיבות זו מזו כשיעור אות קטנה הוא בברייתא מנחות דף ל..

וכתבו הש"ך [ס"ק ד בשם הב"ח] והט"ז [ס"ק ב] ששיעורים אלו אינם לעיכובא, אלא הכל תלוי אם נראה כתיבה אחת או כשתי תיבות, והרי"ז תלוי בקריאת התינוק.¹³

עיין ט"ז [ס"ק ב] שכתב שאם דילג מלכתוב אות אחרונה של אחת התיבות מותר לתלותה ביני שמי, אמנם כיון ששייר רק שיעור אות קטנה מתיבה זו לתיבה שאחריה, אם היינו מורידים את האות התלויה אל מקומה בסוף התיבה לא היה נשאר שיעור אות קטנה בין התיבות, וכתב הט"ז דמ"מ ה"ז כשר, דסו"ס נראות התיבות כשתי תיבות ואינן דבוקות זו לזו.

וכתב בספר מקדש מעט [אות כט] דלפי"ז אם קירב שתי תיבות באופן הפוסל, יכול לגרור את האות האחרונה של התיבה הראשונה ולתלותה, ומעתה יש כאן הפסק בשיעור אות קטנה בין התיבות.¹⁴

ובפתחי תשובה [סי' רעו ס"ק ה] כתב עצה נוספת, לחתוך בין התיבות ולהרחיקן ולדבק מטלית בין האותיות.

[בגליון מהרש"א ציין לתשובת דבר שמואל (סי' רסה) שכתב שאין לגרר מעובי האותיות וליצור עי"ז הפסק בין התיבות כשיעור

ביאורים והערות

13. ענין קריאת תינוק שלא חכים ולא טיפש נתפרש בפוסקים, שיסודו הוא בזה שאנו באים לבדוק את צורת האות עצמה, אם כתובה כהוגן או לא, ותינוק חכם עלול לקרות כהוגן מחמת קישור בתיבות הקודמות, לכן צריך תינוק דלא חכם להבין את קישור התיבות [ותינוק טיפש אינו בקי גם בצורת האות עצמה ולכן אין לסמוך על קריאתו], ולפי"ז צריך עיון מה שיובא להלן מספר בני יונה לומר שאם שתי תיבות סמוכות לגמרי זו לזו, והן כתובות כתיבה אחת ממש, אלא שהתיבה הראשונה מסתיימת באות סופית כגון מס סופית, שיהא כשר כיון שתינוק יקרא כהוגן מתוך שיראה את האות הסופית ויבין שאלו הן ב' תיבות, ולכאורה זה חשיב תינוק חכים, שידע לקרות כהוגן מתוך קישור העניינים.

14. עצה זו של המק"מ היא דלא כהדבר שמואל המובא לקמן שחשש בזה לחק תוכות, ועיין להלן שהקסט הסופר כתב דלא נקטינן להלכה כהדבר שמואל.

קנין הלכה

מראי מקומות

אות קמנה משום דהוי חק תוכות. אמנם בקסת הסופר (סי' ט' לשכה ס"ק יא) כתב שלדין שאנו מקילין לגרור אותיות שנדבקו זו לזו, כ"ש שאפשר להפריד בין התיבות ע"י גרירה מעובי האות].

ב' תיבות שבראשונה יש אות סופית

כתב הפת"ש [ס"ק ג'] שבספר בני יונה הסתפק בב' תיבות שנכתבו בסמיכות זו לזו עד שנראות כתיבה אחת, אך התיבה הראשונה מסתיימת באות סופית כגון מם או נון סופית, האם יש להכשיר משום שהתינוק יקרא אותן כשתי תיבות מכאן האות הסופית. ובהגהת רע"א הביא בשם ספר עזרת נשים [שמות גיטין בנידון שם בן ציון] שפסל בזה. 15.

סעיפים ה-ו

ענין צורת האותיות והויונים שלהם יתבארו באו"ח סי' לב וסי' לו.

נמילת דיו מאות שנכתב

כתב הרמ"א [סעיף ה'] דמותר ליטול דיו מאות שנכתבה כבר אם צריך את הדיו לכתוב בו, או שבא לגלול את הספר ורוצה שימחר הדיו להתייבש.

נמילת דיו לצורך כתיבה

מקור הדין בדרכי משה בשם הגהות מיימוניות [דפוס קושטא פ"ב תפילין סוף ה"א]. שם נתבאר דכאשר בא לכתוב את השם צריך שיכתוב מתחילה תיבה מהתורה שאינה שם כדי לקדש את הדיו ואז לכתוב, וע"ז כתב הגמ"י דאם באמצע כתיבת השם חסרה לו דיו אל יטבול את הקולמוס ויכתוב דהא לא נתקדש הדיו, אלא יטול מאות שכבר נכתבה ועדיין לא נתייבשה. ונמצא שמבואר בדבריו דשרי ליטול דיו מאות אחת כדי לכתוב אות אחרת.

וכתב הט"ז [ס"ק ג'] דנראה דאין היתר ליטול דיו מאות שנכתבה ע"מ לכתוב בו תיבת חול, והוי דומיא דמדליקין מנר לנר, דמותר רק נר מצוה ולא נר חול.

נמילה מהדיו שימחר להתייבש

מקור הדין הוא בשו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו, וכתב הרא"ש בתחילת הדברים וז"ל אין כאן בית מיחוש, ולא דמי למדליק נר חול מנר מצוה, דהתם שואב הנר השני מן הראשון ומכחישו, אבל הכא כיון שנכתבה התיבה אינה נכחשת בנמילת מקצת הדיו ממנה כדי שתמחר להתייבש וכו'.

ונקטו הט"ז [ס"ק ד'] והש"ך [נקודות הכסף] שהרא"ש נקט שנמילת מקצת הדיו אינה בגדר הכחשת המצוה כלל. והט"ז תמה על הדברים, דאדרבה בנר אין אורו של הנר נכחש מכאן הדלקת הנר האחר, ורק מיחזי כשואב אורו, כמש"כ רש"י, ואילו נמילת דיו מהאות יש הכחשה ממש של המצוה, דככל שיש יותר דיו מתקיימת האות יותר. ועוד דאפשר שגם שמואל שהתיר להדליק מנר לנר יודה כאן שיש הכחשת מצוה ממש. ועוד תמה הט"ז דמסקנת הגמ' [שבת דף כב:] דאף לרב שאסר להדליק מנר לנר היינו מטעם ביוזי מצוה ולא מטעם אכחוש מצוה, [ונפק"מ דשרי אף לרב להדליק באופן ישיר מנר לנר], ויש כאן ביוזי מצוה שנוטל מהדיו לאיבוד. ועוד דקיי"ל דתשמישי קדושה אינן נזרקין.

והש"ך בנקודות הכסף כתב ליישב דברי הרא"ש, דסובר הרא"ש שגוף האות כבר נשרש, ושאר הדיו הוא רק בגדר מותרות ואינו

קנין הלכה

מראי מקומות

נראה כלל כמכחיש המצוה, וקיל מפי מנר, דנראה כשואב מגוף השמן שבנר. ולענין טענת הט"ז דיש כאן ביזוי מצוה בזה שנוטל מהדיו לאיבוד, וכן מהא דתשמישי קדושה אינם נזרקים, כתב בנקודות הכסף דכיון שעושה כן כדי שימחר להתייבש, הרי זה בשביל כבוד התורה ואין כאן ביזוי מצוה.

ועיין ש"ך [ס"ק ה'] שכתב שמדברי הרא"ש משמע שאין כאן אכחוי מצוה כלל כיון שהאות כבר כתובה, ומשמע דשרי לעשות בדיו שנוטל מה שרוצה, אף לכתוב בו דברי חול, והש"ך תמה דיש בזה ביזוי מצוה ליטול מהדיו שנכתב בתורה לדברי חול, [וכן אסר ליטול מאותיות השם ולכתוב שאר תיבות שבתורה, שגם זה הורדה מקדושה].

העולה מכל זה:

- א. אם בא ליטול מהדיו שלא ע"מ להשתמש בו כלל כתב הרא"ש שאין בזה איסור, וכן נקט לדינא בנקודות הכסף, וכן פסק הקסת סופר [סי' יד ס"י], והט"ז אסר בזה, ולא התיר נטילת דיו מאות שנכתבה אלא לצורך כתיבת אות אחרת בתורה. וכתב בספר בני יונה דכל זה כשאינו ממעט משחרות האות, אך אם ממעט ה"ז אסור. והש"ך התיר גם להשליך את הדיו הזה לאיבוד, ובספר מקדש מעט כתב שאין להשליך הדיו רק ליתן לו להתייבש על הקלמס.
- ב. ליטול מדיו שע"ג האות לצורך כתיבת חול, גם הש"ך [ס"ק ה'] אסר, וכן העתיק הקסת הסופר [סי' ד ס"י].
- ג. ליטול מאותיות השם אסר הש"ך אף לצורך כתיבת תיבה בתורה, דהוי הורדה מקדושה, ובספר בני יונה וקסת הסופר אסרו אף לצורך כתיבת שם אחר.

בדברי הט"ז ס"ק ה'

הט"ז מביא את דברי הטור שכתב שנחלקו הרא"ש והרמב"ם אם זיוני האותיות ש ע ט נ ז ג ין מעכבין, שדעת הרמב"ם שאינם מעכבין, ובדעת הרא"ש כתב הטור דמעכבין. ופירש הט"ז שמעמו של הרא"ש הוא מכח לשון הגמ' [מנחות דף כט:]: דאמרו שאותיות אלו צריכות זיונין, והקשה על זה הט"ז דמצינו בש"ס לשונות של "צריך" שאינן אלא לכתחילה. ועיין הגהת יד אברהם שהביא מהש"ס דלשונות "צריך" פעמים מעכבות ופעמים אינן מעכבות, וע"כ לומר שהרא"ש נקט כן מסברא.

סעיף ז

המקור לפסול ספר תורה מנוקד הוא במסכת סופרים פרק ג ה"ז. בטעם הפסול כתב הרשב"א [בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רלח] שהוא משום שאין לנו אלא כנתינתה מסיני. והוסיף וז"ל ובזאת נראה שאם ניקד פסול, שכמה דורשים חכמים המקרא והמסורת, ואם אתה מנקדו אין כאן מסורת עכ"ל. ועוד ציין הרשב"א למסכת סופרים הנ"ל. וכתב בחידושי הרי"מ שהפסול אינו מהתורה אלא מדרבנן, כקנס על שכתב ס"ת שלא כראוי.

מחק את הניקוד

כתב השו"ע דאפילו אם מחק את הניקוד ה"ז פסול. המקור לזה הוא בתשובת רב האי גאון שציין רבינו ירוחם [נתיב ב'], ומדברי הגר"א נראה שפירש את לשון מסכת סופרים יגרפו וכו' דהיינו שמחק את הניקוד. וכתבו הלבוש והט"ז [ס"ק ו'] הטעם משום שנראה שהסופר נתכוין מתחילה רק לקריאה באופן של הניקוד, ולא למסורת, והוסיף הט"ז דהוי כמוזייף מתוכו, והיינו שיש כאן כתיבה בכוונה פסולה. ובספר דברי חמודות על הרא"ש [הלכות ס"ת אות עד] כתב דלא נראה לו הטעם הנ"ל אלא שע"י המחיקות מיחזי הספר כמנומר.

קנין הלכה

מראי מקומות

פ"ת שנוקד ע"י אדם אחר

כתב בהגהת רע"א בשם המקור ברוך [מובא בשכנה"ג הגה"י אות ז] שאם הסופר כתב את הספר בלי ניקוד ואח"כ ניקדו אדם אחר, ה"ז כשר לאחר שנמחק הניקוד, דבאופן זה הכתיבה היתה ראויה, ורק השני קלקל, וכשנמחק הניקוד בטל הקלקול. וכן כתב בשו"ת נוב"י תניינא [חיו"ד סי' קעב], ובקסת הסופר [סי' מז סעי' ו] 16. [אמנם בספר מקדש מעט (ס"ק מוד) כתב דלפי טעמו של הדברי חמודות הנ"ל יש לפסול כיון שמיחזי כמנומר] 17.

כתב נקודות לפיסוק בין הטעמים

כתב הריב"ש [סי' רפז] בשם מסכת סופרים שגם אם כתב נקודות לפיסוק בין הפסוקים ה"ז פסול. וכתב הט"ז [ס"ק ז] שבוזא אין חסרון של כתיבה שלא למסורת, דפיסוק הפסוקים אין בו מקרא ומסורת אלא רק הטעם שכתב הרשב"א דאינו כנתינתו מסיני. והלבוש כתב שגם בזה יש לפעמים שע"פ המסורת צריך לחבר שני פסוקים יחד. [כן הביא בספר בני יונה].

אם חזר ומחק את סימני הפיסוק בין הפסוקים כתב הט"ז דכשר, כין שאין כאן חסרון בכוננת הכתיבה שלא לשם המסורת. ובספר בני יונה כתב שלפי טעמו של הדברי חמודות שפסל במחק את הניקוד משום דמיחזי כמנומר, ה"נ יש לפסול במחק את סימני הפיסוק בין הפסוקים, דמיחזי כמנומר. והובאו שתי הדיעות בקסת הסופר [סי' מז ס"ו].

הניח ריוח אויר בין פסוק לפסוק

כתב הריב"ש [סי' רפז] שאם לא עשה נקודות לסימן הפסק בין פסוק לפסוק, אלא רק הרחיב את הריוח יותר משיעור ההפסק הרגיל בין תיבה לתיבה אין מקור לפסול, וכן פסק הרמ"א. וכתב הש"ך [ס"ק ו] דצריך להניח בין פסוק לפסוק ריוח גדול מעט משיעור אות קטנה, כמבואר ברמ"א [או"ח סי' לב], והריב"ש איירי כשהניח ריוח יותר גדול 18. אמנם המג"א [סי' לב ס"ק מה] הביא בשם מהר"ש אבובי בספר הזכרונות ובשם הכנה"ג דלא כהרמ"א, שאין להניח בין פסוק לפסוק יותר משיעור שבין תיבה לתיבה, וכן כתב הגר"א [סי' לב שם]. וכתב המג"א דהטעם הוא משום שבגמרא [קידושין דף ל.] מבואר שאין אנו בקיאים בפיסוק הפסוקים. וכתב בספר בני יונה שכן נראה ממשמעות הפוסקים, אך הוסיף שאין לגעור בסופרים המשיירים ריוח גדול יותר, הואיל וברוקח ובסמ"ק כתבו זאת.

כתב טעמי המקרא בספר תורה

כתב בשו"ת נוב"י [קמא יו"ד סי' עד בשם תשובת מהרש"ל] שאם כתב את טעמי המקרא בספר תורה ה"ז פסול, דאינו כנתינתו מסיני, והמהרש"ל כתב גם דהמסורת משתנה ע"י הטעמים. ואם מחק את הטעמים משמע מלשון קסת הסופר [סי' מז ס"ו] דלא הועיל, ודינו כספר מנוקד שנמחק הניקוד. וכן כתב בשו"ת עין יצחק [יו"ד סי' כז].

[אמנם אם נכתבו הטעמים בשלכ מאוחר יותר ולא בשעת הכתיבה [ואח"כ מחקם] ה"ז כשר, כמו לענין ניקוד הספר].

ביאורים והערות

16. והוסיף הנוב"י דאפשר שגם אם הסופר בעצמו ניקדו לאחר שגמר כל הספר ה"ז כשר. ונראה שהיינו כשנמלך לנקד ולא כשכתב מתחילה על דעת לנקד בסוף [ובתנאי שימחק את הניקוד].
17. ונמצא שלענין הדין הזה לא חשש בקסת הסופר לשיטת הדברי חמודות הנ"ל. ולהלן לענין מי שעשה נקודות לסימן הפסק בין הפסוקים, הביא הקסת הסופר גם את דעת הבני יונה שפסל אף אם מחק, משום טעמו של הד"ח דמיחזי כמנומר.
18. אמנם כתב בקסת הסופר [סי' טז ס"ז] להזהר שלא להניח ריוח משיעורו כשתי אותיות, דזה הוי שיעור פרשה סתומה לפי ר"ת ויש לחוש לו לכתחילה.

קנין הלכה

מראי מקומות

ספר תורה שעירב בו את האותיות

כתב הרמ"א "ספר תורה שעירב בו את האותיות כמו בנגמ אינה פסולה אבל לכתחילה אין לעשות כן". ובדרכי משה ציין מקורו לשו"ת הריב"ש [סי' קמו].

והדברים מעונים ביאור, דבריו"ש עצמו כתב בשם הרמב"ן שאם עירב את האותיות ה"ז פסול, וכתב הריב"ש דהיינו אף באופן שנכנס ראש הל' בתוך אות ה או ח של השורה העליונה, דאף שלא נשתנה צורת האות לאות אחרת מ"מ נפסדה צורת האות, וא"כ צ"ע למה כתב הרמ"א שאין זה פוסל בדעבד.

אמנם לא התפרש ברמ"א לאיזה אופן של עירוב אותיות נתכוון, ובמקדש מעט [אות נב] נראה דלא מיירי באופן שכתבו הריב"ש והרמב"ן שראש הל' מגיע לחלל אות ה' או ח' שבשיטה עליונה, אלא באופן שראש הל' מהשיטה התחתונה עולה עד סמוך לשיטה העליונה באופן שאות נו"ן סופית היודרת מהשיטה העליונה מקבילה לראש הל', וזה נקרא מעורב בנגמ, ולגבי ריוח זה אכן אין לפסול בדעבד.

[אלא שתמה המק"מ דכיון שאין בין שיטה לשיטה אלא כמלוא שיטה שהוא ג' קולמוסין, וראש הל' צריך להיות כאות ו' שהוא ג' קולמוסין, א"כ בכל גווני מתערבות האותיות בריוח שבין שיטה לשיטה, ואיך כתב הרמ"א שלא יעשה כן לכתחילה. ולמד מזה המק"מ שא"צ שראש הל' יהא ממש כאות ו' בשיעור ג' קולמוסין, ודלא כתשובת אור ישראל].

ספר תורה שנחסרו בו הנקודות שעל גבי האותיות

כתב המ"ז [ס"ק ז] שאם נחסרו בס"ת הנקודות שע"ג האותיות, כגון אותיות א' ו' ב' בתיבת אליו שבתחילת פרשת וירא] אין לפסול, כיון שהספר נכתב כנתינתו מסיני, דהנקודות הן רק תקנת עזרא [כמבואר בפסקי תוס' מנחות אות רלא].¹⁹

סימן ערה

סעיף א

המקור להא דפרשה שתומה לא יעשנה פתוחה וסתומה לא יעשנה פתוחה הוא בברייתא המובאת בנגמ' שבת דף קג: ובמסכת סופרים [פ"א הי"ד] איתא שאם שינה יגנו.

במעט הפסול כתב בספר קרית ספר להמב"ט שהוא משום שאין זו כתיבה תמה. [ואכן הברייתא [שבת דף קג:] הביאה בתחילה את הדרשה של כתיבה תמה, וכתבה בסוף הברייתא גם דין זה של סתומה ופתוחה]. ובשו"ת הרשב"ץ [ח"א סי' קכה] כתב שאין זה משום חסרון כתיבה תמה אלא דהוי כמו כתבה שלא בדיו, והיינו שיש בזה שינוי מהצורה שבה נמסרה התורה להכתב. וכתב בספר מקדש מעט שלפי שני הטעמים הנ"ל הפסול הוא מהתורה ולא רק מדרבנן.

כתב הרמב"ם [פ"ח הל' ספר תורה ה"ג] שאם שינה פסל, ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו. והרשב"א הקשה דהא יכול למחוק כמה פסוקים שכתב קודם לכן ולכותבם בכתב קטן יותר או גדול יותר כדי לתקן את הטעות. וכתב הרא"ש [תשובה כלל ג סי' ז] שתיקונו רחוק. והב"י כתב דכיון שצריך למעט בכתב או להגדילו אין זה ראוי, ועדיף לגנוז את היריעה, וכ"כ המ"ז [ס"ק ב] בדעת הרמב"ם.²⁰

ביאורים והערות

19. ובספר בני יונה כתב על דברי המ"ז "ולי צ"ע" והיינו דלא פסיקא ליה להכשיר, אך בקסת הסופר [לשכה אות ו] תמה דמפורש הוא ברמב"ם [פ"ז הלכה ח-ט] ובטור ורמ"א [סוס"י ערה], שאין בזה פסול בדעבד.

20. וכתב בספר מקדש מעט [ס"ק ח] שהרמב"ם אסר לתקן רק באופן שצריך לשם כך למחוק פסוקים קודמים ולכתוב על המחק, אבל

קנין הלכה

מראי מקומות

להלכה: נחלקו בזה השו"ע והרמ"א, השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם שיגנו, והרמ"א העתיק את לשון הרשב"א שכתב שבדיעבד מותר למחוק ולכתוב על מקום המחק כתב קטן יותר או גדול יותר כדי לתקנו, דרך לכתחילה אמרו שלא למעט בכתב. אמנם לענין דיעבד, אם כבר מחק וכתב כתב קטן יותר ותקנו, כתב הריב"ש דאף להרמב"ם ה"ז כשר, והובא בב"י ובש"ך [ס"ק ב.].

וכבר נהגו הסופרים לתקן שינוי בפרשיות.

הניח הפסק פרשה במקום שאין צריך או להיפך

הרמב"ם [פ"ח ה"ג] פסל גם אם הניח הפסק פרשה שאין צריך או שלא הניח הפסק במקום שצריך. דין זה לא התפרש בברייתא במסכת שבת, והרדב"ז [בתשובה סי' ב אלפים שכה] כתב דזה נלמד מפרשה סתומה שעשאה פתוחה, וכן כתב הט"ז [ס"ק א וס"ק ה] דדין זה לפסול הפסק פרשה במקום שא"צ או איפכא פשוט מפי משינוי מפתוחה לסתומה. והחיד"א [בפירושו למסכת סופרים הנקרא כסא רחמים] כתב דאפשר שהרמב"ם פירש כן את דברי מסכת סופרים [פ"א ה"י] רצוף שעשאו מסורג או מסורג שעשאו רצוף פסול.

והב"ח כתב שמדברי הטור מוכח דס"ל שאם הניח הפסק פרשה במקום שאין צריך לא פסל, ²¹ אמנם הט"ז [ס"ק ה] נחלק על הב"ח וביאר את דברי הטור באופן שאין ראיה כלל להכשיר בזה, וגם הש"ך [ס"ק א] כתב שאין דברי הב"ח מוכרחים. [ובשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רסא הובא בפת"ש ס"ק א) חשש לחומרא לדברי הב"ח האלו, וכתב "אין לדחות דבריו בגילוי דחימתא"] ²².

בדברי הרמ"א שלא יחתוך השם מן היריעה

מקור דברי הרמ"א הוא בשו"ת הרא"ש [כלל ג סי' ז] שכתב שאם טעה בהפסק פרשה, מותר למחוק ולכתוב על המחק ובלבד שלא יגע בשם, שאין לקדור אזכרות מן היריעה. וכתב הש"ך [ס"ק ג] שעיקר הקפידא אינו משום הנקב שנוצר ביריעה, אלא משום שקודר את השם מן היריעה, דהוי מעשה של בזיון ומצינו בפוסקים ובאחרונים כמה אופנים שהתירו בהם לקדור:

- א. הש"ך [ס"ק ג] כתב שאם היה מקום מנוקב שהודבקה בו מטלית וכתבו את השם על גבה, מותר להסיר את המטלית עם השם, ואין זה נחשב כקודר את השם מן היריעה. והפת"ש [ס"ק ד] הביא שבשו"ת שאילת יעב"ץ חלק על הש"ך ונקט דהמטלית נתבטלה ליריעה, והסרתה עם השם הוי כקודר את השם.
- ב. הרשב"ש התיר לקדור שם שנכתב ב' פעמים.
- ג. התפארת למשה כתב שאם השם עצמו כתוב שלא כתיקונו מותר לקדור, דכיון שנפסל אין בו קדושת השם כ"כ, וכתב הפת"ש דיש לדון ולומר דהיינו דוקא באופן שמתחילה נכתב השם בצורה פסולה, אך אם נכתב מתחילה

ביאורים והערות

אם אפשר לתקן בלי מחיקה ע"י הארכת האות, ה"ז מותר להרמב"ם, וכגון אם עשה הפסק פרשה במקום שא"צ הפסק, ובאות האחרונה לפני ההפסק יש ד' או ר', יכול להאריך את גג הד' או הר' עד שלא יסור שיעור הפסק פרשה.

21. גם בכנסת הגדולה דן להוכיח שאם הניח הפסק במקום שא"צ לא פסל, אך דחה את הראיה.

22. עיי"ש בחת"ס דאירי בסופר שכתב ס"ת וטעה בדף אחד וכתב רק מט שיטין במקום נ', ונמצא שנשארה שיטה פנויה שהיא הפסק פרשה במקום שאין צריך. וכתב החת"ס שאם היה זה פסול ודאי היה מותר למחוק שיטין לפניו ולאחריו ולהאריך את האותיות עד שתמלא השיטה, דאף שמוחק וגם כותב על מקום הגר מ"מ שרי כדי להכשיר את הס"ת, אבל כיון שלפי הב"ח הס"ת כשר אף שהניח הפסק פרשה במקום שא"צ, אין היתר למחוק ולכתוב על מקום הגר.

קנין הלכה

מראי מקומות

בכשרות וחלה עליו קדושה גמורה, ואח"כ נתקלקל כגון שנפסקה רגל הה', בזה אין לקדור. אך כתב שבתפל"מ משמע שהתיר גם באופן זה.

ד. בשו"ת מעיל צדקה כתב דנהגו לקדור שם מיותר עם כמה תיבות, וכן כתב בשו"ת חת"ס [יו"ד סי' ערב]. ועיי"ש בחת"ס [וכן בס' רסד] שהביא שבמסכת סופרים [פ"ה ה"ב] איתא דמותר לקדור את השם, וז"ל הכותב שם של ב' שמות של קודש מקיים את האחד ומעכב [ויש גורסים ומחמב] את השני, וגם הביא את תשובת הרמב"ם [המובאת בב"י סוס"י רעו] שכתב שיריעה שנתקלקל בה השם גונזה או מחמב את השם, ומכאן זה כתב החת"ס די"ל שלא אסר הרא"ש אלא כאשר השם עצמו כתוב כתיקונו, והחסרון הוא בהפסק הפרשה וכיו"ב.

אבל כאשר החסרון הוא בשם עצמו, שהוא כתוב שלא כתיקונו או שהוא מיותר, שרי לקדור ואין זה בזיון השם, דאדרבה זהו כבודו, שלא תיפסל מחמתו כל היריעה שיש בה הרבה שמות. וכן בס' רסד התיר החת"ס לקדור שם שנמחק קצת אף שאינו מיותר ונכתב מתחילה כהוגן, דכיון ששם זה גורם לשאר שמות גניזה, לכן קודרו ומניח מטלית וכותב את השם כראוי, [והוסיף שאם אפשר לקדור בגרמא ה"ז עדיף].²³ והביא החת"ס דעיקר החילוק נמצא כבר בשו"ת שאילת יעב"ץ [ח"א סי' קנג]. גם בשו"ת רע"א [מהדו"ת סי' ו] סמך ידו על חילוק זה וכתבו בשם ספר נחלת שבעה ושם יעקב. ובקסת הסופר [סי' יא ס"ח] כתב לענין קידור השם שגדולי הראשונים אסרו, אך כתב שבהרבה מקומות נוהגים הסופרים לקדור כאשר השם עצמו אינו כתוב כתיקונו או שנכתב שלא במקומו, ויש להם על מה שיסמכו. וקודרים אותו עם כמה תיבות ומניחין מטלית תחתיו, אבל במקרה שהשם כתוב כתיקונו ורוצים לקודרו משום טעות אחרת ה"ז אסור. והוסיף שבמקום שאין מנהג לקדור אין להתיר גם כשהשם אינו כתיקונו.

קילוף השם

הראשונים והאחרונים נחלקו אם מותר לקלף את השם במקום לקודרו. הרשב"ץ [הובא ברשב"ש סי' קסה] התיר לקלף את השם, והרשב"ש כתב דיש לחוש שהשם יפגע וייתחדך לשניים, ולכן עדיף לקודרו. [הובאו דבריהם בפת"ש ס"ק ד]. והש"ך [ס"ק ב] כתב דכיון שאסר הרמ"א לקדור את השם כ"ש שאסור לקולפו, דיותר גנאי הוא ל"שם וגם קרוב הוא יותר למחיקה.

ואילו המג"א [סי' לב ס"ק כו] הביא בשם ר"י לבית לוי שכתב דאף להרא"ש שאסר לקדור את השם שרי לקולפו, וכן הוא ברלב"ח [סי' ב].

[והנה מהר"י לבית לוי כתב שאחר הקילוף שרי לכתוב במקומו, והמג"א העיר על זה מתוס' עירובין (דף ו. ד"ה יגוד) שכתבו שאם היה שם כתוב במקום מסויים ונגרר אסור לכתוב במקומו. ומטעם זה כתב בשו"ת חתם סופר [סי' רסד] שאין להתיר לקלף, דהא אסור לכתוב תיבות אחרות במקום שבו היה השם כתוב, ואם ישאיר את המקום פנוי עלול להיות בזה שיעור הפסק פרשה להרא"ש דס"ל דבג' אותיות הוי פרשה סתומה. אמנם אם צריך לכתוב שם אחר במקום הזה ה"ז מותר].

ובס' רנט כתב החתם סופר דכיון שנחלקו הש"ך והמג"א בדין זה, מי יקל ראש להקל בשם הקודש, אמנם אין כח למחות ביד המקילין שהרי הרשב"ש עצמו כתב שלא מיחה.

ועיין פת"ש שהביא את כל הנ"ל, והביא עוד כמה וכמה אחרונים שהתירו לקלף. ובקסת הסופר [סי' יא סעיף יא] אסר לקלף

ביאורים והערות

23. והוסיף החת"ס דאף שבתשובת זכרון יהודה לרבינו יהודה בן הרא"ש אסר גם באופן שהשם עצמו נכתב שלא כתיקונו [דמיירי שכתב ב' פעמים את השם], מ"מ כתב החת"ס דכיון שהסברא בזה אינה כדבריו, ובשו"ת הרא"ש עצמו לא מיירי באופן זה, לכן י"ל דאין לאסור אלא אם קודר ומשאיר מקומו נקוב, אך אם מניח מטלית וכותב על גבה שרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

בכל גווני מחשש מחיקת השם, ועוד שלפעמים הדיו מובלעת בכל עובי הקלף ונמצא פוגע בשם עצמו, אמנם למעשה יש מדינות שהקלו בהן הסופרים האומנים לקלף.

סעיף ב

בצורת פרשה פתוחה וסתומה נאמרו כמה שיטות בראשונים, והן נובעות מחילופי גירסאות במסכת סופרים ומביאורים שונים בירושלמי מגילה [פ"א ה"ט], והאריכו בזה תוס' מנחות [דף לב. ד"ה והאידנא] והרא"ש [הלכות ס"ת סי' יג] והמרדכי [הלכות קטנות סי' תתקסא], והרמב"ם [פ"ח מהלכות ספר תורה].

ולענין הלכה הובאו בעיקר שיטות הרמב"ם והרא"ש שיובאו להלן:

שיטת הרמב"ם²⁴

פרשה פתוחה היא בשני אופנים:

- א. אם סיים את הפרשה הקודמת באמצע שיטה, ונשאר שיעור ט' אותיות שהוא שיעור הפסק פרשה [שיבאר בע"ה להלן] בסוף השיטה זו, ומתחיל את הפרשה הבאה בתחילת השיטה הבאה, באופן זה נחשבת הפרשה הבאה כפרשה פתוחה.
- ב. אם סיים את הפרשה הקודמת בסוף השיטה או לפני סוף השיטה באופן שלא נשאר שיעור ט' אותיות עד סוף השיטה, מניח את השיטה הבאה חלקה ומתחיל את הפרשה בתחילת השיטה השלישית, וגם באופן זה נחשבת הפרשה הבאה כפרשה פתוחה.

פרשה סתומה היא בשלושה אופנים:

- א. אם גמר את הפרשה הקודמת באמצע שיטה מניח שיעור ט' אותיות להפסק פרשה, ומתחיל לכתוב את הפרשה הבאה באותה שיטה, באופן זה נחשבת הפרשה הבאה כפרשה סתומה.
- ב. אם סיים את הפרשה הקודמת באמצע השיטה, ויכול להשאיר שם שיעור ט' אותיות כהפסק פרשה אבל אינו יכול להתחיל שם את הפרשה הבאה, מניח את סוף השיטה פנויה, ומניח מעט ריוח²⁵ בתחילת השיטה הבאה, ואח"כ מתחיל לכתוב את הפרשה הבאה, וגם בזה נחשבת הפרשה הבאה כסתומה.
- ג. אם גמר את הפרשה הקודמת בסוף השיטה, מניח בתחילת הפרשה הבאה שיעור ט' אותיות [שהוא הריוח הנצרך להפסק בין הפרשיות] ואח"כ מתחיל לכתוב. גם באופן זה נחשבת הפרשה הבאה כסתומה.

שיטת הרא"ש

הרא"ש [סי' יג] מבסס את שיטתו על הירושלמי [פ"ק דמגילה ה"ט] שאמרו בו פתוחה מראשה פתוחה, פתוחה מסופה פתוחה.²⁶

ביאורים והערות

24. כתב הגר"א [סי' לב ס"ק פב] שמקורו של הרמב"ם הוא במסכת סופרים לפי גירסתו של הר"י אלכסנדר המובא בב"י.
25. ולא נתפרש ברמב"ם כמה ריוח ישאיר ותיחשב הפרשה כסתומה, ועיין משנ"ב [סי' לב ס"ק קסב] שהביא שהפמ"ג [מ"ז ס"ק כו] כתב שאולי אף אם השאיר ריוח כדי אות אחת או שתיים כבר הוי סתומה, אמנם הפמ"ג כתב זאת לחומרא, דבמקרה שצריך פרשה פתוחה יש לחוש שבריוח בשיעור אות אחת או שתיים יצא מתורת פתוחה, אך אין מדבריו ראייה בכמה אותיות חשיב בודאי פרשה סתומה. ועיי"ש במשנ"ב שהביא שהמאמר מרדכי כתב דאות אחת או שתיים אינן מוציאות מידי פרשה פתוחה, ועוד כתב המשנ"ב שאם כנס כשיעור תיבת אשר, בודאי יצא מידי פרשה פתוחה, ומשמע שבשיעור זה בודאי סגי להיחשב פרשה סתומה.
26. וכתב הרא"ש שהירושלמי עיקר כנגד מסכת סופרים, כי מסכת סופרים נתחברה בדורות האחרונים ולא הובאו מדבריה בתלמוד.

קנין הלכה

מראי מקומות

פרשה פתוחה [להרא"ש]

- א. אם סיים את הפרשה הקודמת באמצע שיטה והניח שם שיעור הפסק פרשה, והתחיל את הפרשה הבאה בתחילת שיטה, הרי זו פרשה פתוחה [ובזה שוים הרא"ש והרמב"ם].
- ב. אם סיים את הפרשה הקודמת בסוף שיטה, והשאיר שיעור הפסק פרשה בתחילת הפרשה הבאה ואח"כ התחיל לכתוב, הרי זו ג"כ פרשה פתוחה [ובזה הרמב"ם חולק וסובר שהיא פרשה סתומה].

פרשה סתומה [להרא"ש]

- א. אם סיים את הפרשה באמצע שיטה והניח שיעור ההפסק הנצרך, והתחיל לכתוב את הפרשה הבאה ה"ז פרשה סתומה [ובזה גם להרמב"ם הוי סתומה].
- ב. אם סיים את הפרשה הקודמת בסוף שיטה ומניח שיטה שלימה חלק ומתחיל בשיטה שלישית, גם זה הוי פרשה סתומה, דכיון שאינה פתוחה מראש שיטה ולא מסופה הרי אנו דנין את השיטה החלקה כריוח באמצע שיטה.²⁷ [ובזה הרמב"ם חולק וסובר שהפרשה נחשבת פתוחה].
- ואם השאיר ב' שימות חלק, כתב הביה"ל [סי' לב סעיף לו] בשם ספר משנת אברהם דבזה חשיב פרשה פתוחה גם לפי הרא"ש.

על מה חל שם פתוחה וסתומה

ממשמעות לשון הרמב"ם משמע דשם פרשה פתוחה או סתומה קאי על הפרשה הבאה שכותב אחרי שהשאיר את ההפסק הנצרך.²⁸ וממשמעות לשון רש"י [מנחות דף לב. ד"ה אמרתי]²⁹ ותוס' [שם ד"ה והאידנא] והרא"ש³⁰ נראה ששם פתוחה וסתומה קאי על הריוח שבין הפרשיות, אם פתוח הוא או סתום.³¹

פסק החלכה

כתב השו"ע שירא שמים יצא ידי שיטת הרמב"ם והרא"ש, ויעשה פרשה פתוחה תמיד בסוף שיטה, שישאיר שם שיעור הפסק בפרשה ויתחיל את הפרשה הבאה בראש השיטה הבאה, שבאופן זה הוי פתוחה בין להרמב"ם ובין להרא"ש, ופרשה סתומה יעשה באמצע שיטה ויתחיל לכתוב את הפרשה הבאה באותה שיטה, ובאופן זה הוי פרשה סתומה לכל הדעות.

ביאורים והערות

27. ולכאורה משמע שה"ה אם סיים את הפרשה הקודמת באופן שלא נשאר לו שיעור של הפסק פרשה, ולכתוב תיבה ראשונה של הפרשה הבאה, גם בזה אם מניח שיטה חלק סובר הרא"ש דחשיב פרשה פתוחה, ומשכח"ל אף באופן שנשאר בסוף הפרשה הקודמת שיעור ט' אותיות שהוא שיעור לפרשה פתוחה, רצ"ע.
28. זה לשון הרמב"ם "ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה בתחילת השיטה".
29. ז"ל רש"י "אותו ריוח שלאחר ובשערך הוא סתום [צד שמאל של שיטה] והריוח באמצע השיטה".
30. כתב הרא"ש דהכל תלוי בריוח שבין הפרשיות ואם הוא פתוח הוי פתוחה ואם הוא סתום הוי סתומה.
31. עוד כתב הרא"ש "ואם סיים פרשה פתוחה בסוף שיטה" וכו', משמע לכאורה דשם סתומה קאי על הפרשה הקודמת, אך עיין מעדני יו"ט שכתב שלא נראה שהרא"ש יחלוק בזה על הרמב"ם. ובשו"ת מהרש"ל [סי' לו ד"ה ואני] כתב דלא יתכן לומר שסוף הפרשה קובע את שמה כפתוחה או סתומה, אלא שענין פרשה פתוחה הוא שהיא התחלה בפ"ע ואינה מקושרת לפרשה שלפניה, וענין פרשה סתומה הוא שמקושרת לפרשה שלפניה ורק הניחו ריוח בין פרשה לפרשה להתבונן, ולכן מש"כ הרא"ש [והטור] אם סיים פרשה סתומה בסוף שיטה, כוונתם שסיים את הפרשה הראשונה אשר עניינה סתום, פירושו שפרשה אחריה תהא סתומה עמה.

קנין הלכה

מראי מקומות

אמנם כתב הדרכי משה בשם ספר תיקון תפילין שאם אינו יכול לעשות כשתי השיטות, יעשה כהרמב"ם כי דבריו עיקר, שכתבם ע"פ ס"ת ישנים, וגם ע"פ הספר שכתב עזרא הסופר. וכתב הש"ך [ס"ק ו'] דאם ימצא ס"ת שהפרשיות מסודרות בו באופן אחר, דלא כהרמב"ם ודלא כהרא"ש, ג"כ אין לפוסלו כי בודאי נכתב ע"ד הוראת אחד הגדולים [אא"כ ניכר שהסופר מעה, שאז הס"ת פסול]³². ולענין פרשיות המזוזה והתפילין ראה להלן.

גדר החילוק בין פרשה פתוחה לסתומה

בעיקר גדר החילוק בין הפרשיות שיש מהן פתוחות ויש מהן סתומות, כתב המהרש"ל [תשובה סי' לו ד"ה ואני] שענין הפרשה הפתוחה מורה שהפרשה הבאה היא ענין חדש ואינה מחוברת לפרשה הקודמת, אלא שהונח ריוח בין פרשה לפרשה ע"מ להתבונן. ולפי"ז מבואר הטעם שלפי הטור בדעת הרא"ש שיעור ההפסק של פרשה פתוחה הוא ט' אותיות, ואילו שיעור ההפסק של פרשה סתומה הוא ג' אותיות.

ובזה מבוארת גם לשון מהר"י אבוהבב"י [או"ח סי' לב סעיף לו] שכתב דכיון שפרשת והיה אם שמוע היא סתומה לכך בתפילין יסיים את פרשת שמע בסוף שיטה, להורות על סתומה. והיינו דאף שבלאו הכי אינו מתחיל את פרשת והיה אם שמוע בתחילת שיטה אלא מניח חלק ואח"כ מתחיל, וזה עיקר מה שנותן לה שם סתומה, מ"מ כשמסיים פרשת שמע בסוף השיטה ומסמך בזה מפי את הפרשיות, ה"ז נראה מפי על סתומה.

ובמקרה שבסוף פרשת שמע נשאר לו הפסק גדול בשיעור ט' אותיות, וגם היה יכול לכתוב תיבת והיה של הפרשה הבאה ולא כתב אלא הניח חלק, כתב הט"ז [ס"ק כו'] כמבואר בלבושי שרד שיש בזה הוראה של פרשה פתוחה, ואף אם יתחיל פרשת והיה אם שמוע באמצע שיטה וישאיר קצת חלק בתחילת השיטה [שזה הוראה של פרשה סתומה] יש כאן ב' משמעויות סותרות [עיין מה שכתבנו בביאור דברי הט"ז ס"ק כו].

ולענין דינא, בביה"ל [סי' לב סעיף לו ד"ה ואם] משמע שאין זה לעיכובא, ואכתי חשיב פרשת והיה אם שמוע סתומה כיון שהתחיל מאמצע שיטה. והחזו"א [סי' י ס"ק ב ד"ה ונראה דאם] כתב דצ"ע בדיון זה כיון שיש כאן הוראה של פרשה פתוחה שהרי היה יכול להתחיל את הפרשה הבאה בשיטה הזו ולא התחיל.

וחזו"נ מכל זה שככל שהפסק בין הפרשיות מתרבה ה"ז מורה יותר על פרשה פתוחה, וככל שהפסק מצטמצם ה"ז מורה על פרשה סתומה.

ויש להביא בזה עוד את דברי ספר משנת אברהם המוכאים בביה"ל [סי' לב סעיף לו ד"ה מניחים], שכתב דאף שכתב הרא"ש שאם סיים פרשה בסוף שיטה והניח שיטה שלמה חלק, והתחיל הפרשה הבאה בראש שיטה ה"ז פרשה סתומה, כיון שאין הריוח בסוף שיטה ולא בראש שיטה לכן רואים את השיטה החלקה כסתומה בין שתי השיטות הכתובות, מ"מ אם הניח חלק ב' שיטות ה"ז פרשה פתוחה אף להרא"ש.

פרשיות המזוזה [ללמוד סי' רפח סעיף יג]

המזוזה נכתבת פרשיות שמע והיה אם שמוע על קלף אחד.

פרשת והיה אם שמוע כתובה בתורה כפרשה סתומה, ובגמ' [מנחות דף לב.] מסקינן שגם במזוזה מצוה לכתובה סתומה, אך אם עשאה פתוחה ה"ז כשר. ולעיל מינה נתפרש בגמ' טעם להכשיר אף בפתוחה, הואיל ואינן סמוכות בתורה.

ביאורים והערות

32. וכתב בקסת הסופר [סי' טו לשכה ס"ק ו'] דנראה שאם יש שני ס"ת, האחד כהרמב"ם ולא כהרא"ש והשני כהרא"ש ולא כהרמב"ם, אין להוציאם בבת אחת האחד לקריאת התורה והשני למפטיר, דהוי תרתי דסתרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומאידך כתבו הר"ף והרמב"ם, והובאו דבריהם בטור [יו"ד סי' רפח], שנהגו לכתוב כב שיטין במזוזה, ופרשת והיה אם שמוע מתחילה בשיטה חדשה, ואין כותבין אותה באותה שיטה שסיימו בה פרשת שמע, וא"כ א"א לעשותה פרשה סתומה לכו"ע, שאם ישאיר מ' אותיות ואח"כ יתחיל לכתוב את הפרשה, הרי זו סתומה רק לדעת הרמב"ם, דלדעת הרא"ש הרי זו פרשה פתוחה [ואם יסיים פרשת שמע בסוף שיטה וישייר שיטה חלק ויתחיל בשיטה הבאה, דהוי סתומה לדעת הרא"ש, הרי זו פתוחה לדעת הרמב"ם]. ולכן כתב הש"ך [סי' רפח ס"ק יג] שיעשה סתומה לדעת הרמב"ם שהיא השיטה העיקרית, ואף שלפי הרא"ש היא פתוחה מ"מ ה"ז כשר, כמבואר בגמרא.

פרשיות התפילין [יש ללמוד או"ח סי' לב סעיף לו]

תפילין של יד

תפילין של יד נכתבין לכתחילה בקלף אחד, אמנם אם כתבן על ד' קלפים והכניסן לבית בלי לתופרן ה"ז כשר, כמבואר ברמב"ם [פ"ג ה"ו]. וכתב הרמב"ם [פ"ב ה"ב] דצריך להזהר בפרשיות, שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסלן, ושלוש הפרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה.

והב"י [סי' לב סל"ו] והדרכי משה [אות י] והט"ז [סי' לב ס"ק כה] והגר"א [שם ס"ק פב] ועוד הרבה אחרונים התקשו בשיטת הרמב"ם שפסל אם שינה, דמאי שנא ממזוזה שפסקו בגמ' [דף לב]. דאם שינה מסתומה לפתוחה כשר, וכן פסק הרמב"ם [פ"ה ה"ב].³³

[והדרכי משה והמהרש"ל (תשובה סי' לו) דחקו לומר בדעת הרמב"ם דלא נתכוין לפסול את התפילין אלא נתכוין לומר שבס"ת השינוי פוסל, א"נ שפסלן מלהיות כשרים לכתחילה. והחזו"א (סי' י ס"ק ב) דן לומר שהרמב"ם פסל רק בג' פרשיות הראשונות אם עשאן סתומות, ולא בפרשה רביעית אם עשאה פתוחה].

ובעל העיטור פסק לעשות את כל ארבע הפרשיות של התפילין פתוחות.

ובשו"ע [סי' לב סעיף לו] פסק לעשות כהרמב"ם, שתהא פרשת והיה אם שמוע סתומה, והרמ"א הביא דיש מכשירים אף בכולן פתוחות והיינו שיטת בעל העיטור, וכתב דכן נהגו במדינות אלו.

והמג"א בשם הדברי חמודות כתב שאין לשנות ממנהג המדינות שנהגו כבעל העיטור שלא להוציא לעז על הראשונים, אמנם הלבוש והגר"א כתבו דטוב לעשות כהשו"ע. וכתב המשנ"ב [ס"ק קנח] שהאחרונים הסכימו להלכה שאם שינה וכתב פרשת והיה

ביאורים והערות

33. בחידושי הגר"ז [פ"ה תפילין ה"א] כתב לבאר את שיטת הרמב"ם, דס"ל דחלוק כתיבת פרשיות המזוזה מדין פרשיות התפילין, דבמזוזה שצריך לעיכובא לכותבה בקלף אחד, נמצא שמצותה היא לכתוב ב' פרשיות אלו של שמע והיה אם שמוע ברציפות, וכאילו היא מגילה בפ"ע, ונאמרו בכתביה דינים חלוקים מדיני כתיבת פרשיות אלו בתורה, ולכן אף שבתורה נכתבה פרשת והיה אם שמוע כפרשה סתומה, מ"מ בכתבה זו שנתחדשה במזוזה אין זה מעכב. אבל תפילין כשרים גם בד' קלפים, אפילו תפילין של יד, ורק לכתחילה כותב תפילין של יד בקלף אחד, א"כ אין כאן דין כתיבה רצופה של ד' פרשיות בתורת מגילה חדשה, אלא מצות פרשיות התפילין היא לכותבן ככתיבתן בתורה, ולכן נקט הרמב"ם שבתפילין אם שינה מפתוחה לסתומה או מסתומה לפתוחה פסל, דסו"ס אינן כתובות ככתיבתן בתורה. [והביא הגר"ז שגם לענין התגים מבואר ברמב"ם כחילוק הנ"ל, שבמזוזה הביא הרמב"ם רשימת תגים שנהגו בה, משא"כ בתפילין כתב הרמב"ם שיעשה התגים כפי שהם בספר תורה].

ויש לעיין אם לפי הגר"ז גם בתפילין של ראש יהא פסול אם שינה בפרשיות אף שכל פרשה היא בקלף בפ"ע, מ"מ ניכר הדבר בפרשה עצמה שלא כתב כפי שהיא כתובה בתורה, וכגון אם התחיל פ' והיה אם שמוע בתחילת שיטה [ודלא כהאחרונים המובאים במשנ"ב (סי' לב סוס"ק קנח)] או דבשל ראש לא קפדינן.

קנין הלכה

מראי מקומות

אם שמוע פתוחה לא פסל³⁴ והמ"ז כתב עצה לעשות הפסק פרשה שייחשב סתום לכו"ע, וכדלהלן.

עצת המ"ז בפרשיות התפילין

עיי' מ"ז [או"ח סי' לב ס"ק כו] שהאריך לכתוב עצה לעשות בתפילין הפסק פרשה בין פרשת שמע לבין פרשת והיה אם שמוע, ואשר ייחשב פרשה סתומה בין להרמב"ם ובין להרא"ש. ונביא את קיצור דבריו ומה שדנו עליו, ובהערה נכתוב באריכות את ביאורי לשונות המ"ז הטעונים ביאור, וכפי שביארם היטב בספר לבושי שרד³⁵.

עיקר דברי המ"ז הם שאם ישייר בסוף פרשת שמע פחות משיעור מ' אותיות³⁶ [שיעור הנצרך להפסק פרשה], וגם בתחילת פרשת והיה אם שמוע יניח מעט חלק פחות משיעור מ' אותיות, אך בצירוף השיור שלמטה ושלמעלה יהיה שיעור מ' אותיות, מצרפין את שני השיורים להחשב שיעור מ' אותיות להפסק פרשה, וחשיב הפסק זה כפרשה סתומה אף להרא"ש, דצירוף שני ההפסקים מצרף גם את שני הפסקים, הפסק האחרון של פ' שמע והפסק הראשון של פרשת והיה אם שמוע, להיחשב כאילו כתובים בשיטה אחת וההפסק באמצע, וחשיב פרשה סתומה.

והנה עיקר הא דכתב המ"ז דמצרפין ב' ההפסקים הקטנים לשיעור מ' אותיות להיחשב הפסק פרשה, נמצא כבר בכמה ראשונים: א. עיי' רא"ש [הל' מוזה ס' ה], והובא במור [סי' רפח], שכתב דכיון שנהגו במוזה לעשות פרשת והיה אם שמוע

ביאורים והערות

34. אמנם הסכימו האחרונים [לבוש, סמ"ג, רע"א וגר"ז] לדינא שאם עשה ג' פרשיות הראשונות סתומות ה"ז פסול, והביא המשנ"ב [ס"ק קנח] את הדברים.

35. תוספת ביאור בדברי המ"ז סי' לב ס"ק כו

דברי המ"ז כתובים בצורה הטעונה ביאור, וגם כנראה נחסרו בהם הרבה תיבות ונשתבשו הדברים, וראינו לבארם באריכות ע"פ הגהות וביאורים של הלבושי שרד.

עיקר יסודו של המ"ז הוא דכאשר אין שיעור הפסק פרשיות בסוף הפרשה הקודמת, ומצרפים לו הפסק מתחילת הפרשה הבאה ע"י שאין מתחילין אותה מראש השיטה אלא מניחין חלק, [שגם הוא פחות משיעור הפסק פרשה], מצטרפין שני ההפסקים האלו לשיעור הפסק פרשה הנצרך, והרי הם גורמים גם לצרף את שתי הפרשיות זו לזו ולהחשיב את הפרשה השנייה כסתומה, [דדמי קצת לצירוף הראשון של סתומה, שמשירר שיעור מ' אותיות ומתחיל לכתוב את הפרשה השנייה באמצע שיטה].

וכתב המ"ז שנחלקו הרמב"ם והרא"ש בשיעור ההפסק הגורם להפריד את הפרשיות זו מזו [וממילא הפרשה השניה היא פתוחה] או לצרפן זו לזו. דלפי הרמב"ם השיעור הוא מ' אותיות ועוד תיבה אחת [דהיינו התיבה הראשונה של הפרשה השנייה], והיינו שאם נשאר שיעור כזה ואעפ"כ לא כתב את התיבה הראשונה של הפרשה הבאה באותה שיטה הרי זה הוראה על פתיחה של פרשה, ולכן אף אם לא יתחיל את הפרשה הבאה בתחילת שיטה [שזה סימן לפרשה פתוחה לפי הרמב"ם] אלא מאמצע שיטה [שהיא סימן לפרשה סתומה] יהיה כאן ב' משמעויות סותרות, דמצד אחד מיחזי כפתוחה, שהרי היה לו מקום להתחיל את הפרשה הבאה באותה שיטה ולא עשה כן, ומאידך גיסא מיחזי כסתומה ע"י שלא התחיל את הפרשה הבאה בתחילת שיטה אלא באמצע, משא"כ אם לא נשאר שיעור מ' אותיות ועוד תיבה, אף שנשאר שיעור מ' אותיות אין זו משמעות ברורה של פרשה פתוחה, דאפשר שאם היה לו מקום היה מתחיל את הפרשה הבאה באותה שיטה, ולכן בכה"ג כל שכנס מעט בתחילת הפרשה הבאה הוי סתומה.

וכל זה לפי הרמב"ם, אבל לפי הרא"ש כל שנשאר בסוף הפרשה הקודמת שיעור מ' אותיות כבר הוי סימן גמור לפרשה פתוחה, בין אם יתחיל את הפרשה הבאה בתחילת השיטה ובין אם יכנס מעט, שהרי לפי הרא"ש התחלת פרשה באמצע שיטה אינה מורה כלל על פרשה סתומה, ואדרבה אם יש שם שיעור מ' אותיות בתחילת השיטה הוי ג"כ פרשה פתוחה, ולכן אם רוצה לעשות הפסק פרשה שיהא דינו כפרשה סתומה גם לפי הרא"ש, ישייר בסוף הפרשה הראשונה פחות משיעור מ' אותיות, וכן ישייר בתחילת השיטה הראשונה של הפרשה הבאה, שבאופן זה נזקקים אנו לצרף את שני ההפסקים ומכאן זה דייננן את שתי הפרשיות כמצורפות טפי זו לזו, והיינו שההפסק נחשב הפסק של פרשה סתומה.

36. כתב הפמ"ג דהיינו פחות מ' אותיות קטנות, שזה שיעור הפסק פרשה לעיכובא.

קנין הלכה

מראי מקומות

סתומה, לכן טוב שלא להניח ג' אותיות³⁶ לא בסוף פרשת שמע ולא בראש שיטה שמתחיל בה פרשת והיה.³⁷ והב"י [סי' רפח] תמה על זה דכיון שאינו מניח שיעור ג' אותיות במקום אחד נמצא שאין כאן פרשה. עיי"ש [בב"י סי' רפח] שהעתיק בהמשך את דברי הסמ"ג [עשין כג] שהביא את לשון הירושלמי [במגילה] דפתוחה מכאן ומכאן סתומה, וכתב וז"ל וקבלתי כך הפירוש לא שתהא פתוחה לגמרי מראשה שיעור ט' אותיות או ג' אותיות ולא שתהא פתוחה לגמרי מסופה, שא"כ היתה פתוחה גמורה, אלא תחלק שיעור הפתיחה לכאן ולכאן, פחות מג' אותיות בסוף ובשעריך בסוף שיטה, ופחות מג' אותיות בתחילת שיטה במקום שמתחיל והיה אם שמוע להיכירא בעלמא לפי שאין סמוכות בתורה, וזו היא סתומה גמורה מאחר שאין שיעור פתיחה לא בהתחלה ולא בסוף, עכ"ל. כתב החזו"א [או"ח סי' י ס"ק ב ד"ה ועוד] שגם ברמב"ם משמע דסובר דמצרפין ב' הפסקים לשיעור הפסק פרשה, שהרמב"ם כתב בצורה השנייה של פרשה סתומה שאם אין בסוף השיטה כדי ט' אותיות ותיבה אחת מפרשה שאחריה, יניח מעט ריוח בתחילת השיטה ויתחיל פרשה שנייה, וסתימת הדברים איירי גם באופן שלא נשאר בסוף השיטה שיעור ט' אותיות, דאל"כ היה לו לפרש שאם לא נשאר שיעור ט' אותיות יניח שיעור זה בתחילת פרשת והיה אם שמוע, ומשמע שמצרפין ב' הפסקים לשיעור ט' אותיות של הפסק פרשה. וכתב בשו"ת גודע ביהודה [תניינא סי' קע] שצריך שבכל צד ישייר לפחות ג' אותיות, וכתב בשו"ת בית שלמה שטעמו של הנוב"י הוא דבעינן שיעור חשוב בכל צד, שאם לא כן ה"ז בטל וכמאן דליתיה.³⁸

תחולקים על הט"ז

הב"י [סי' רפח] הקשה על הרא"ש והטור, דכיון שאין שיעור הפסק פרשה במקום אחד יש לדון זאת כאילו אין כאן הפסק פרשה כלל, ואף שהביא אח"כ את דברי הסמ"ג שהעתיקנו לעיל דס"ל דמצרפין ב' הפסקים לשיעור הפסק פרשה, מ"מ לא משמע שנקט כן להלכה, כך כתב בספר מאמר מרדכי [או"ח סי' לב ס"ק לה]. ובמאמר מרדכי [שם] האריך לפקפק על דברי הט"ז, וגם הגר"ז [שו"ת הנדפסות סוף חלק י"ד, סי' א], האריך לחלוק על הט"ז והאריך לדייק כן מלשון הטור [סי' ערה] ומלשון הב"י.

ולענין מעשה כתב החזו"א [סי' י ס"ק ב] שאם יכול לעשות באופן מדוקדק שלא יהיה בצירוף שני הפסקים פחות משיעור ט' אותיות קטנות יעשה כן, ואם לאו עדיף לעשות כהרמב"ם שישיר שיעור ט' אותיות בתחילת פרשת והיה אם שמוע, ואח"כ יתחיל לכתוב, ואף שלפי הרא"ש הוי פתוחה, מ"מ כבר כתב הרמ"א שהעיקר כהרמב"ם. ועוד דמסתבר שהרא"ש יסבור שדין תפילין כדן מזוזה שרק לכתחילה דינה בסתומה אך אינו לעיכובא.³⁹ ונהגו רוב האשכנזים לעשות כמנהג הט"ז. ויש שכתבו שמנהג הספרדים להחמיר בזה ולחוש לדברי הב"י והמאמר מרדכי שנקטו שאין לצרף שני חלקי הפסק פרשה.⁴⁰

ביאורים והערות

37. הרא"ש נקט דשיעור ג' אותיות חשיב הפסק פרשה.
38. כתב בספר קסת הסופר [סי' טו לשכה ס"ק ד] שלמאי דנקטינן כהט"ז מצרפין ב' הפסקים גם לחומרא, שאם שייר בסוף שיטה ובתחילת שיטה במקום שא"צ הפסק פרשה, ה"ז פסול אם ביחד יש שיעור ט' אותיות קטנות.
39. וכתב בספר ארחות רבנו [ח"א סי' ל] שהחזו"א מדד בסרגל מדוייק ואמר לשייר בסוף פרשת שמע שיעור ח' אותיות קטנות, ולשייר בתחילת והיה אם שמוע שיעור ז' או ח' אותיות קטנות.
40. כתב בספר אור לציון [ח"ב פ"ג סי' ז] שבן ספרד הנצרך לשאול תפילין הכתובות כהט"ז אל יברך. [ולכאורה יוכל לברך על התפילין של ראש, שבהם אין קפידא על צורת הפרשיות וכדלהלן].

קנין הלכה

מראי מקומות

תפילין של ראש

כתב המשנה ברורה [סי' לב ס"ק קנה] דבתפילין של ראש שהפרשיות נכתבות על ד' קלפים, אין להקפיד בהם בפתוחות וסתומות, אך נהגו לכתחילה להקפיד בזה.

ובביה"ל [ד"ה יעשה] כתב בשם הפמ"ג דאם התחיל פרשת קדש או והיה כי יביאך או פרשת שמע באמצע שיטה, יש להחמיר בזה אף בדיעבד, שהרי לפי שיטת הרמב"ם ניכר בקלף זה גופא שפרשה זו סתומה, ומה בכך שהוא קלף נפרד ואינו סמוך לפרשה הקודמת. [אך לענין פרשת והיה אם שמוע גם הפמ"ג מסכים שאין קפידא באיזה אופן מתחיל את כתיבתה].⁴¹

שיעור ההפסק בין הפרשיות

בראשונים הובאו שיטות חלוקות בענין שיעור ההפסק הנצרך להפסק פרשה. ויש בדבר להחמיר ולהקל, שאם יפסיק פחות מכשיעור במקום שצריך הפסק פרשה ה"ז פסול שלא הניח הפסק כראוי, ומאידך גיסא קי"ל שאם הפסיק בין הפרשיות במקום שא"צ הפסק ה"ז פסול, ומ"מ אם הניח הפסק פחות מכשיעור במקום שאין צריך בו הפסק פרשה לא יהא פסול, שהרי לא הניח כשיעור.⁴²

שיטת הרמב"ם והמרדכי בספר התרומה

א [הרמב"ם] [פ"ו הלכות ס"ת הלכה י] כתב וז"ל יש דברים אחרים שלא אמרו אותם בתלמוד ונהגו בהן הסופרים וקבלה היא בידם איש מפי איש וכו', ושיהיה הריח שבין כל פרשה ופרשה כמו תשע אותיות אשר אשר וכו'. וכתב [הלכה יא] וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל, ולא נתפרש ברמב"ם מהו השיעור לעיכובא.

ובמרדכי [הלכות קטנות סי' תתקסא] כתב שהשיעור בין לפתוחה ובין לסתומה ט' אותיות, וכן איתא במסכת סופרים ריח בין פרשה לפרשה ג' תיבות של שלש אותיות. ובהמשך נקט המרדכי כמה פעמים דהשיעור ט' אותיות, ובספר התרומה [סי' י] כתב דהשיעור הוא ט' אותיות וכמו תיבת למשפחתיכם.

וכתב הב"י [סי' ערה] דמה שכתב הרמב"ם שנהגו הסופרים שיעור ג' "אשר" אינו לעיכובא, אך נראה דלעיכובא הוא שיהיה שיעור ט' אותיות קטנות. [והיינו דבתיבת אשר האותיות הן רחבות, כשיעור ג' או ב' קולמוסין, ושיעור אות קטנה כגון י או ו או נ סופית הוא כשיעור קולמוס אחד].

ב] שיטת ר"ת והרא"ש

בתוס' מנחות [דף לב. ד"ה והאידנא] מובאת שיטת ר"ת שנקט שלענין שיעור הפסק פרשה יש חילוק בין פרשה סתומה לפרשה פתוחה, שבפרשה פתוחה סגי בשיעור ב' אותיות, ולענין פרשה פתוחה הביא ר"ת ממסכת סופרים דצריך לשייר שיעור של ג' אותיות.

אמנם הרא"ש [סי' יג] הביא בשם ר"ת דפרשה פתוחה היא כאשר משייר ג' תיבות של ג' אותיות, וכן הביא הטור [סי' ערה] בשם הרא"ש שבפתוחה השיעור הוא ט' אותיות, ובסתומה ג' אותיות, ולא הביא הטור את דעת ר"ת שבסתומה סגי בב' אותיות. [עיי' רא"ש בהלכות מזוזה סוף סימן ה דמשמע שבג' אותיות הוי פרשה פתוחה,⁴³ והובאו דבריו בטור סי' רפח].

ביאורים והערות

41. וצ"ע סתימת דברי הרמב"ם שכתב שאם שינה בפרשיותיה פסל, ולא חילק בין תפילין של יד לשל ראש, ועוד דגם בשל יד גופא הא דיעבד כשרות אף בד' קלפים.

42. כתב הפמ"ג [סי' לב א"א ס"ק מט] דשיעור האותיות משערין בגודל הכתב של אותו הספר.

43. עיי"ש ברא"ש שכתב לגבי מזוזה דטוב שלא יניח בסוף פרשת שמע שיעור ג' אותיות, וגם לא יניח שיעור ג' אותיות בתחילת פרשת והיה אם שמוע, כדי לקיים מה שנהגו לעשות פרשיותיה סתומות.

קנין הלכה

מראי מקומות

להלכה: השו"ע הביא [סי' ערה סעיף ב' ובאו"ח סי' לב סעי' לו] שהשיעור הוא ט' אותיות בין לפתוחה ובין לסתומה. והט"ז [סי' ערה ס"ק ה'] ציין לדברי הדרישה [ס"ק א'] שהביא שיטות דסגי בג' אותיות אף בפתוחה, אך כתב הט"ז דלהלכה אין לנו אלא כדברי השו"ע שהסכימו לזה רוב הפוסקים. והש"ך [שם ס"ק ד'] כתב "ומיהו יש פוסקים דסגי בריוח שלש אותיות", וציין למש"כ הדרישה.

האם חוששין לחומרא לשיטת הרא"ש שבג' אותיות הוי הפסק פרשה

כתב בשו"ת חת"ס [סי' רסד] שאם כתב ב' פעמים שם בן ד' אותיות אין לו תקנה בקליפה, משום שאסור לכתוב תיבה אחרת על המקום שממנו נקלף השם, דכבר נתקדש מקום זה בקדושת השם, וכמש"כ תוס' [ערכין דף ו.], ואם ישייר את המקום חלק ה"ז שיעור הפסק פרשה לפי הרא"ש, והובאו דבריו בפת"ש [סי' ערה סוס"ק ד.]. וכע"ז כתב החת"ס [גם בסי' ערב] לחוש לשיטת הרא"ש. וע"ע במקדש מעט [סי' ערה ס"ק לב] שכתב שהש"ך ציין להסוברים דסגי בג' אותיות כדי לחוש לשיטתם לחומרא. והמג"א [או"ח סי' לב ס"ק לג'] הביא את דברי הכנסת הגדולה בשם הרדב"ז [ח"ב סי' אלף קנ"ג] שאם מצא תיבה יתירה ימחקנה, דלא חיישינן לדברי ר"ת שבג' אותיות הוי הפסק פרשה, וכן כתב בשו"ת בית שלמה [חיו"ד ח"ב סי' קמ"ט] ע"ד המג"א הוזה דלא חיישינן לשיטת ר"ת והרא"ש בדיעבד.

ועיין חזו"א [סי' י ס"ק ב'] שכתב בתוך הדברים [לענין עצת הט"ז לעשות פרשה סתומה לכו"ע] דאף שהרא"ש כתב שבג' אותיות הוי פרשה פתוחה לא חיישינן לזה, כיון שהטור הביא בשמו ששיעור פרשה פתוחה הוא ט' אותיות, אך עיי"ש בחזו"א שכתב עוד צירופים בזה, דעכ"פ הוי סתומה להרמב"ם.

האם משערין בג' אותיות ובריוח שביניהן

כתב הב"ח [או"ח סי' לב סוף אות כ ד"ה ואיכא] דמה שהטור נקט ג' תיבות של ג' אותיות ולא נקט לשון ט' אותיות, הוא משום דבעינן גם שיעור של שני הרווחים שבין ג' התיבות כמלוא אות קטנה, וכן כתב הלבוש. וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק קס"ג] בשם הב"ח והלבוש דלכתחילה בעינן ג' תיבות "אשר" עם ב' פעמים מלוא אות קטנה לריוח בין התיבות. אמנם לענין דיעבד כתב המשנ"ב [שם] בשם הפמ"ג והגר"א דסגי בשיעור ט' אותיות קטנות, ומשמע שלא הצריכו ג' תיבות של אותיות קטנות [כגון ג' פעמים יין] עם הרווחים שביניהן.

והחזו"א [סי' י ס"ק ב ד"ה וגראה] כתב דלעיוכבא הוא שיהיו ג' תיבות יין הן ואוירן. [אמנם מסתבר, וכן כתב במקדש מעט (ס"ק לב) דא"צ ב"פ שיעור אות קטנה לרווחים בין התיבות, שהשיעור אות קטנה בין התיבות הוא רק לכתחילה. ולענין דיעבד כל שנראין כתיבות חלוקות סגי, וא"כ ה"נ סגי בזה].⁴⁴

ובשו"ת נודע ביהודה [תניינא חיו"ד סי' קעו] ובמחצית השקל [סי' לב ס"ק מו] כתבו דמשערין ט' אותיות עם שיעור חוט השערה הנצרך בין אות לאות, ומשמע שלא הצריכו שיעור ההפסק שיש בג' תיבות.

נקב בין תיבה לתיבה, האם נחשב הפסק פרשה

יש מהפוסקים שנחלקו במקרה שיש בין תיבה לתיבה נקב בשיעור ט' אותיות, האם חשיב הפסק פרשה ויהא כשר במקום שצריך הפסק, ויפסל במקום שאין צריך הפסק, או דכיון שהמקום מנוקב וא"א לכתוב בו אין זה בגדר הפסק פרשה, בין להחמיר ובין להקל.

ביאורים והערות

44. ובמקדש מעט הנ"ל משמע שלא הצריך כלל שיעור הפסק בין האוירים, עיי"ש שכתב דמה"ט נקט השו"ע שיעור ט' אותיות ולא ג' תיבות של ג' אותיות.

קנין הלכה

מראי מקומות

בש"ת תשב"ץ [ח"א סי' קמט] הובא בגידולי הקדש סי' ערה ס"ק ה' משמע שאין חילוק בין מנוקב לשאינו מנוקב, וכן הוא בשו"ת הלכות קטנות [ח"ב סי' מט].

ומאידך רע"א [בהגהת השו"ע] ציין לשו"ת גן המלך [אות ג בסוף שו"ת גינת ורדים] שנקט בפשיטות דמקום המנוקב לא חשיב הפסק, ונתן עצה למקרה שהשאיר הפסק פרשה במקום שאין צריך, לקדור חלק מהקלף באופן שלא ישאר קלף בשיעור ט' אותיות. וכן נקט המהר"ם שיק [סי' רעט], וכן משמע בשו"ת חת"ס [סי' רסד ד"ה ונ"ל דהרי] וכן כתב המהרש"ם [ח"ב סי' חצר]. והפמ"ג [או"ח סי' לב מ"ז סוס"ק כו] נסתפק בזה [עיי"ש שדן בקלף שאכלו עכברים אי חשיב הפסק פרשה], וכן בספר בני יונה [סי' ערה] נסתפק במקום שא"א לכתוב עליו כגון שיש בו תפר או קרע, אולי אינו פוסל משום הפסק במקום שא"צ, והובאו הדברים בפת"ש [שם ס"ק א]. ודן בפמ"ג דאפשר דלפי"ז ה"ה לחומרא מקום כזה שא"א לכתוב עליו לא יחשב כדין פרשה במקום שצריך הפסק, והמק"מ [ס"ק ה] הניח דין זה בצ"ע.

ובקסת הסופר [סי' טו לשכה ס"ק א] דן לומר שאם מלבד הנקב יש גם קצת קלף פנוי, ה"ז מוכיח שנעשה לצורך הפסק פרשה וגם הנקב מצטרף [והגידולי הקדש הנ"ל כתב דאינו מסתבר].⁴⁵

פרשה סדורה

בתוס' [מנחות דף לב, ד"ה והאידנא] וברא"ש [הלכות ס"ת סי' יג] הובאה שיטת ר"ת בשם סידור הקדמונים דמלבד פרשה פתוחה ופרשה סתומה שיש להן צורות מסוימות יש גם פרשה סדורה, וצורתה שהפרשה הראשונה נגמרת באמצע שיטה או בשליש השיטה, והפרשה הבאה מתחילה בשורה שתחתיה כנגד סיום הפרשה הראשונה. וכתב הב"י שבאופן זה הדבר נראה כאילו הכל בשיטה אחת.

ונסתפק הב"י אם פרשה סדורה דינה כפרשה פתוחה או כסתומה, וכתב דמלשון ספר התרומה משמע שזו אחת מהצורות של פרשה סתומה.

והנה הטור הביא דין פרשה סדורה, וכתב ע"ז דנראה שאם שינה בזה לא פסל כיון שאינו מפורש בתלמוד. וכתב הב"י דנראה שהטור סובר שפרשה סדורה אינה כפתוחה ואינה כסתומה אלא היא ענין שלישי בפ"ע, ולכן נקט שאם עשה פרשה פתוחה או סתומה במקום שבסידור הקדמונים כתבו סדורה אין זה פסול, כיון שלא נזכר דין זה בתלמוד.

והמ"ז [ס"ק ה] פירש דמייירי במקום שלפי התלמוד יש פרשה סתומה או פתוחה, ובסידור הקדמונים הפרשה היא סדורה, וע"ז כתב הטור שאם שינה ולא כתב פ' סדורה אלא כתב כפי התלמוד שלנו אין זה פסול.⁴⁶

וכתב הש"ך [ס"ק ה] דלא ראה צורך להאריך בנידון של פרשה סדורה כי כבר ידוע המנהג אצל הסופרים. [והפתחי תשובה (ס"ק א) הביא שו"ת רמ"ע מפאנו (סי' קו) שכתב בענין פרשה סדורה שנכתב בסידור הקדמונים הובא לומר

ביאורים והערות

45. עיין מקדש מעט [סי' ערה ס"ק לב] שהביא שבספר דעת קדושים כתב שאם נכנס ראש האות ל של שיטה תחתונה אל מקום הפסק פרשה אין זה פוסל את הפסק הפרשה, והיינו שאף אם לא נשאר הפסק בשיעור ט' אותיות קטנות מ"מ אין זה ממעט. והמקדש מעט תמה ע"ז דאמאי אינו פוסל הרי אין שיעור ט' אותיות להפסק פרשה. [ואולי סובר הדע"ק דאמרינן בזה דאתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה]. והמק"מ דן לומר שגם טיוט בעלמא או כתם דיו ימעט בהפסק פרשה, וכתב דאולי אף בעינן שכל הט' אותיות יהיו בצד אחד של הטיוט ולא נצרך משני צדדים.

46. והב"ח פירש בדברי הטור דפרשה סדורה היא במקום שלפי תלמודא דידן א"צ פרשה כלל, וע"ז כתב הטור שאם שינה ולא עשה סדורה אלא פתוחה או סתומה כשרה, וכ"ש אם לא הניח ריוח כלל דכשרה, ולמד מזה הב"ח שהטור סובר שאם הניח ריוח בשיעור הפסק פתוחה במקום שא"צ הפסק אין זה פסול כלל, ולא פסלו אלא בפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה, או שלא הניח כלל הפסק במקום שצריך הפסק פרשה. אמנם הט"ז חלק עליו לדינא, וגם הש"ך [ס"ק ד] כתב שאין דבריו מוכרחים.

קנין הלכה

מראי מקומות

שאם יעשה כזה הפסק ה"ז פסול, שאינו פרשה פתוחה ולא סתומה. ובשו"ת חת"ס (סוס"י רסא) כתב שרבו ר' נתן אדלר זצ"ל השיג עליו כי ראה בעצמו תנ"ך כת"י משנת נד שבו צויין גם פרשה סדורה].

האם מקום הפסק הפרשה מעוין שרטוט

כתב בשו"ת תשב"ץ [ח"ג סי' קנה] שבמקום בו יש הפסק פרשה יש שרטוט, וכן מבואר גם בשו"ת תשובה מאהבה בשם רבו בעל הנודע ביהודה, וכן כתב במקדש מעט [ס"ק ב] שלכתחילה ישרטט שם אך אינו מעכב.

האם העדר שרטוט מוכיח שאין כאן הפסק פרשה

כתב בשו"ת תשב"ץ [ח"ג סי' קנה] שאם יש בס"ת דף אחד קצר בין הדפים הארוכים, לכאורה יש לחוש ולפסול משום שזה נראה כמו הפסק פרשה במקום שאין צריך הפסק, אבל אם לא היה במקום הקצר שום שרטוט אפשר להכשירו, משום שעי"ז ניכר שאין כאן הפסק פרשה.

ועיין גידולי הקדש [ס"ק ב] שהביא שגם בשו"ת באר עשק התיר על סמך העדר השרטוט, אך חכמי דורו פסלו כיון שבמקום הפסק פרשה אין השרטוט מעכב, וגם בספר אהלי יעקב למהריק"ש [סי' יג] הניח זאת בצ"ע וכתב שאין לדון על ס"ת כזה. גם בתשובת דבר שמואל משמע לפסול כזה.⁴⁷

47. אמנם בספר בני יונה וקסת הסופר כתבו שאם הסופר כתב דף אחד בשורות צפופות יותר, באופן שנשארה שיטה אחת פנויה למטה אין זה פסול. ובגידולי הקדש תמה ע"ז דאטו נימא גם איפכא, שאם צריך לשייר שם הפסק פרשה לא יוכשר, כיון שמניין השיטין שוה.

שאלות לחזרה

על החומר הנלמד בחודש סיון תש"פ

יו"ד סי' רעד-רעה

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

סימן רעד סעיף א

- א. (1) האם סגי לומר שכותב לשם קדושת ספר תורה בתחילת הספר על כל הספר?
(2) והאם צריך שיאמר או שסגי במחשבה?

סעיף ב

- ב. (1) האם מותר לכתחילה לכתוב שלא מן הכתב?
(2) ומה הדין בדיעבד כשכבר כתב?
(3) פרשיות תפילין דגריסן, האם אפשר לכתוב בס"ת שלא מן הכתב?

סעיף ג

- ג. אם כתב אל"ף למ"ד ביחד, האם כשר ומה הטעם?

סעיף ד

- ד. (1) כמה ריוח צריך שיהיה בין אות לחברתה?
(2) כמה ריוח צריך שיהיה לכתחילה בין תיבה לתיבה?
(3) ומה הדין בדיעבד כשאין ביניהם כשיעור זה?
ה. אם נחסר אות אחת ותולה אותו בין השורות, האם נחשב כאילו מילא בין התיבות וליכא ריוח?
ו. אם אין בין ב' תיבות ריוח כלל רק כחוט השערה, האם מועיל כשהתיבה הראשונה מסתיימת באחד מאותיות מנצפ"ך שעי"ז ניכר שהם ב' תיבות?
ז. נמצא נקב בגגו של יו"ד משם הוי"ה ב"ה, האם כשר;
(1) כשהנקב נעשה אחר שנכתב כהוגן?
(2) כשספק מתי נעשה הנקב?
(3) והאם מהני לגרר קצת מגג היו"ד, ומה הטעם?

סעיף ה

- ח. האם מותר להוריד דיו ע"י שאיבת הקולמוס מהאות שכתוב כבר או משם הוי"ה ב"ה;
(1) כשצריך לדיו להמשיך לכתוב בספר תורה?
(2) כשצריך לדיו לכתוב דבר אחר של חול?
(3) כשצריך לגלול הספר ורוצה שיתייבש מהרה?
(4) והאם דומה למדליק נר חול מנר חנוכה או לא?

סעיף ו

- ט. אם חיסר זיונין, האם פסול?

סעיף ז

- י. ספר המנוקד;
(1) מה טעם הפסול?
(2) אם הסיר הניקוד, האם הוי כתיקון בגוף האות או גרוע מיניה, ומה הטעם?
(3) ומה הדין אם ניקד אחר שכתבו?
יא. ספר שיש בו פיסוק פסוקים;
(1) מה טעם הפסול?
(2) האם מותר לגרור אותם, ומאי שנא מניקוד?
יב. (1) ספר תורה שאין בה הנקודות הראויות להיות באיזהו מקומן, האם פסול?
(2) אם הפיסוק אינו בדיו רק שהניח אויר בין הפסוקים, האם כשר?

סימן רעה סעיף א

- יג. פרשה פתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה ;
(1) האם אפשר לתקנו או צריך לגנוז?
(2) על מה מבוסס פלוגתת הרמב"ם והרשב"א בזה?
(3) איך נפסק בשו"ע וברמ"א?
(4) איך נהגו הסופרים בזה, ובמה צריכין לכוין ביותר?
יד. (1) כשרוצים לתקן הענין ויש שם שם, האם מותר לחתוך השם ולעשות נקבים ביריעה?
(2) שם שהיה כתוב על מטלית האם מותר להסירו לצורך תיקון הפרשה?
טו. אם הסופר הניח ריוח כשיעור פרשה במקום שאין פרשה, מה דינה בדיעבד?
טז. כשיש מקום חלק באמצע הכתיבה, ויש שם קרע שאי אפשר לכתוב שם ;
(1) האם מהני זה שלא יחשב כהניח ריוח כשיעור פרשה במקום שאין צורך?
(2) והאם מועיל זה כשצריך להניח שיעור פרשה שיחשב כריוח?
יז. ספר תורה של 50 שורות שכתב בעמוד אחד רק 49 שורות והמשיך לכתוב למעלה בעמוד שאחריה, האם מהני תיקון או צריך גניזה, ומה הנידון בזה?

סעיף ב

- יח. (1) באר היטב דעת הרמב"ם ודעת הרא"ש בצורת פרשה פתוחה ופרשה סתומה?
(2) מהי הצורה שכתב המחבר לכתוב שבזה יוצא ידי שניהם?
(3) ואיך יכתוב אם אינו יכול לכוין לכתוב כמו שכתב המחבר?
יט. אם נמצא ספר תורה שנכתב בצורה אחרת ;
(1) האם פסול?
(2) ומה הכוונה בצורה אחרת?
כ. (1) כמה אותיות משאירים ריוח באמצע השיטה בפרשה סתומה?
(2) וכמה אותיות משאירים ריוח בסוף או בתחילת השיטה בפרשה פתוחה?
כא. מה הביאור במה שהביא הטור מתיקון סופרים פרשה סדורה?
כב. מה דינה של ספר תורה שיש בה אותיות הפוכות בין התיבות או אותיות יתירות העומדות בפני עצמן או תיבות יתירות בין התיבות?

סעיף ג

- כג. (1) כתב השירה כשאר כתב, האם כשר?
(2) כתבה בפיזור אבל שינה מהפיזור שנהגו, האם כשר?
(3) מהי אריח על גבי לבינה?

סעיף ד

- כד. כמה שורות כותבין שירת הים ואיך מסדרים את השורות?

סעיף ה

- כה. כמה שורות כותבין שירת האזינו ואיך מסדרים את השורות?

סעיף ו

- כו. (1) מה הדין אם כתב מלא במקום חסר או חסר במקום מלא?
(2) ומה הדין אם כתב תיבה כקריאתה ולא ככתיבתה?
כז. מהן דיעות הפוסקים בצורת כתיבת אות ו' קטיעא בפר' פינחס?
כח. (1) איך נהגו לכתוב בעמוד של שירת הים למעלה ולמטה?
(2) ואיך נהגו לכתוב בשירת האזינו למטה ולמעלה?
(3) והאם זה מעכב בדיעבד?

שאלות הנוגעות למעשה בחומר הנלמד בחודש כסלו תשע"ו

יו"ד סי' רעד-רעה

א. האם צריך לומר שעושה לשם כתיבת ס"ת כאשר.

1. מוסיף מילה חסירה - או משלים חלק מהאות בס"ת.
 2. וכאשר האות קיימת ורק מוסיף עליו דיו לחזקו.
 3. בכל אלו אם לא אמר, האם עיכב.
 4. והאם יש חילוק בין דבר הפוסל לאינו פוסל.
- [כי מ"מ הרי עכשיו זה הוא כתיבתו וקריאתו וככל כתב ע"ג כתב, וע"ע במ"ב סקצ"ב]

ב. סופר שכתב חלק מהסת"ם בע"פ ועבר בדיקת מחשב.

1. האם אפשר להשתמש בו לכתחילה.
 2. האם נחשב ס"ת מהודר.
 3. וכן אם קרא מתוך הכתב, או שאחר הקריא לו, אבל לא הזכיר כלום בפיו.
 4. והאם יש הבדל אם המקריא לא קרא בע"פ או מתוך הכתב.
- [ש"ך סק"ג, מ"ב סקל"ז. תרצ"א מ"ב סק"ט, וביה"ל שם].

ג. בעל קורא שידוע היטב לקרוא הכל בע"פ, אבל מעולם לא כתב.

1. האם יכול לכתוב בע"פ.
2. ואם אחר מקריא לו וכן כשקורא לעצמו, וקורא את כל המילים ולא את האותיות האם מהני.
3. והאם יש הגבלה בכמות במילים שיוכל לכתוב ברציפות כל פעם אחרי הקריאה.
4. והאם יש חילוק בזה בין העתקה מהספר לבין לומר בפיו.
5. והאם יזכיר שם שמים בפיו, וכן דברים הרעים.

[בני יונה לפי הרגילות. - מ"ב סקל"ג שאינו בקי בחסר ויתר. - קסה"ס ס"ד ס"ו. - למ"ב דלעיל לכאורה לא וצ"ע שלא הוזכר שמקריא אותיות. - ובשבה"ל ח"ח ס"ז כתב לחלק בזה בין העתקה ואמירה בע"פ]

ד. סופר שכותב זמנים ברצף תפילין ואח"כ מזוזות, וחוזר חלילה.

1. האם יכול לכתוב בע"פ.
2. ומה הדין אם תקופה לא כתב בגלל מחלה וכדו', או שהפסיק מכתבת תפילין וכתב ס"ת.

3. פרשה שבתפילין ומזוזות שגורות בפיו האם אותם יכול גם בס"ת לקרוא בע"פ.
 4. וכן בעל קורא שידוע היטב הכל בע"פ, או מי שידוע חלקים מהתורה היטב בע"פ שאותם קרא וכדו', האם יכול לכותבם בע"פ.
- [לכאורה זה המ"ב בסקל"ד שאם חלק שגור מהני, אמנם בש"ך שנשאר ספק בב"י, אמנם תלוי גם מה הכוונה בשגורות האם בפיו כל או בפי הסופרים עיין דרכ"מ].
- ה. אם נמחקו אותיות בס"ת ונשאר רק הרושם.
 1. כשמתקנם האם צריך לכותבו מתוך הספר.
 2. והאם צריך לומר את המילים בפיו.
 3. ואם מצאו שחסר אות בס"ת, ומשלימים אותו, האם כשמשלימים אותו או מילה, צריך לראות בספר, וכן לומר בפיו.
 4. וכן בסיום הס"ת כאשר הסופר משאיר רק מסגרת של צורת האות, האם המשלימו צריך לראות בספר מה שכותב, - והאם צריך לומר בפיו את מה שכותב.
- [אם נתבטל הכתיבה נימא שצריך אמירה לקדושה, ואם שמא ישכח הרי יש רושם, ואם יש יותר מכך תלוי במצב הכתיבה. אמנם לשון השו"ע שאסור אפילו אות אחת. ואם הצורה מהני לטעות אבל לקדושה כשקורה בע"פ מיהת ודאי לא מהני. - מקד"מ סק"י].
- ו. כתב מתוך ספר חומש או אפילו ס"ת וכדו' ואח"כ ראה שהוא אינו מוגה.
 1. האם לכתחילה לא יקרא בו כמו בע"פ.
 2. והאם יש חילוק בין אם במציאות באותם מקומות שכתב על פיו היה טעויות, או לא היה.
 3. והאם יש חילוק לכתחילה לכתוב מתוך ס"ת, מזוזה, או תיקון סופרים, או חומש מוגה, או שאינו מוגה ואח"כ ראה שאין לו חסר.
 4. וכן האם יש חילוק בין הכותב מתוך ס"ת, או תיקון קוראים, לענין שיצטרך גם להזכיר בפיו.
- [קסת הסופר ס"ה סק"י, שלעולם יאמר בפיו, ובחת"ס שם שכל שאינו מתוך ס"ת עצמו אינו אלא משום שעה"ד אבל מוגדר כשלא מתוך הספר שחייב גם לומר בפיו].
- ז. ישוב שאין מי שידוע לקרוא בע"פ, וכן נער בר מצוה העולה לתורה שאינו יודע לקרוא.
 1. האם אפשר להניח לו מעל מקום קריאתו בס"ת שקף או נילון או נייר פרגמנט שקוף שיהיה עליו את הניקוד, וסימני הטעמים.
 2. ניקדו עברו את הס"ת ע"י חריטה באמצע, או מעט מים שיחזיק רק עד אחרי קריאת התורה, האם נפסל.
 3. והאם יכול לעשות כך לכתחילה.
 4. ס"ת שעשו בין פסוק לפסוק מרווח מסויים כדי שיהיה ניכר, מה דינו, ולכתחילה לעשות כך.
 5. ס"ת שעשהו כספרי התימנים שיש בהם סימן לאתנחתא או סוף פסוק בין המילים או סימון כל שהוא אחר מלמעלה או למטה.

6. איזה דברים יועיל מחיקה ואיזה לא, ומתי מועיל בהכל מחיקה.
 7. וכן סופרים הכותבים, או רק עושים חותמת של שמם בסוף הס"ת, או חותמת שעבר בדיקה, או חותמת לזיהוי לצורך גניבה האם יש בזה איסור, חיסרון, או לכתחילה.
 8. והאם מותר לעשות ציורים על הקלף מתחת לכיתוב.
 9. וכאשר עושה את הנונים שוהי בנסוע צריך לכתובם עם כל דיני כתיבה, או יכול לתתו גם לקטן וכדו' לכתוב.
- תלוי בטעמים שהובאו בב"י, והאם יש פסול גם בעצם יתור אות צורה וכדו' או שרק משום חסירות, וכן שינוי צורתה, וברידב"ז ח"ג תרמ"ג כי יש בו כמה מיני קריאות מלאכים וכו' – ומחיקה לא מהני רק בכתיבה עצמה כי נכתב רק על צורה מסויימת. – ט"ז סק"ז-ז. ש"ך סק"ז, פ"ת סק"ח. מהרש"ל ע"ג, נוב"י קמא ע"ד, תנינא קע"ב. – ולענין צורות שאינם מתקיימים מהר"ם יור"ד רע"ג, כתב סופר יור"ד קמ"ח, בנין ציון צ"ג – ובזה תלוי גם הנידון של הנונין שנחלקו המהרש"ל הנוב"י ועוד כמבואר בקצרה בפ"ת בסימן ער"ה סק"ז – אגרו"מ יור"ד ח"ב ס"ס ק"מ. – וכשהסימון אינו מורה על כלום מוכח בט"ז שלא נפסל. לבוש ל"ב ס"ז שאפילו סתם דיו הוא יתור.
- ח. לפני הכנסת ס"ת כותבי האותיות הניחו כמות מרובה של דיו על האותיות.
 1. האם מותר לנגבם כדי שיוכלו לסגור את הס"ת.
 2. האם יש הבדל בין כמות כזו שלולא שממהרים היו מניחים אותו שיתייבש, או שהיו מורידים.
 3. ניגב את הדיו מהאות, וכן דיו שנשאר בקולמוס באמצע הכתיבה וניגבו, האם צריך לגנוז.
 4. האם יש הבדל בין אם הסירו והניחו על נייר אחר או רק קינח ובמטלית וכדו'.
 5. אות שנמסה קצת ונתפשטה כשגוררים אותה האם צריך לשמור את הפירורים בקדושה ולגנום.
 6. פירורי דיו הנופלים עם הזמן מהאותיות האם טעונים גניזה.
 7. בכל הנ"ל האם יש חילוק בין אם בשעת הכתיבה או עשיית הדיו התנו עליהם איזה תנאי, או הגבלה.
 8. גליונות הספרים שנחתכו עם הזמן, או שאחרי ההדפסה חתכו, או נייר המצוי הכפול בספרים, האם אפשר להשתמש בהם.
 9. מי שציציותיו ארוכות האם מותר לחותכם כשנגרר על הריצפה או סתם מעדיף שיהיו יותר קצרים.
 10. טלית שבלה, האם עדיף לגנוז את הציציות או להעבירם לבגד אחר והאם יכול להשתמש בהם לקשירה סתם כאשר הטלית בר שימוש או נקרעה לגמרי.
 11. לעלות על סטנדר כדי להחליף תאורה במצב שמפריע ללימוד או תפלה, או סתם להחליף או לנקות.
 12. להחליף בבית המדרש את התאורה לתאורה חדשה אבל חלשה יותר, או להחליף למונרות לדים שלאנשים מסויימים מתקשים בקריאה שתאורה כזו.
 13. להניח על הבימה כובעים וחליפות.
 14. להרחיב את עזר"ג ומחמת זה צריך לסגור כמה חלונות בבית הכנסת.
 15. חסר לו סכך בסוכה, האם יכול להעביר מסוכה אחרת שיש בה מספיק, או אפילו עובי ממש, – כאשר שתיהם שוים או שאחת כשירה רק לפי חלק מהפוסקים.
 16. אין לו קישוטים בסוכה, האם יכול להעביר קישוטים מסוכה אחרת.
 17. להניח משיירי שמן חנוכה על מקום שושנה כסגולה לריפוי.

ס"ה, ט"ז סק"ד, ש"ך סק"ה, נקודה"כ, באיזה אופנים קיים אכחשי מצוה, ומתי אין חיסרון כשהולך לאיבוד. וכשהוא מגופו או שאינו צריך לו, או שלא נתקדש, - תנאי ביה"ל מ"ב ס"ג ד"ה כה"ג, - לענין סוכה, וקישוטי, שו"מ רביעאה ח"ג כ"ח. - לענין חלון ביהכנס מנח"י ח"ו ק"ע.

ט. בכתיבת הפרשיות, איזה צורה לכתחילה, ומה בדיעבד, ומתי נחשב למהודר, והאם יש מהם שצריך לחשוש לפסול, וכיצד ינהג מי שאין לו מנהג..

1. לסיים שמע בסוף או פחות מעט, והיה להתחיל באמצע ראשונה. - ובה להניח שיעור כ"ג יודין או ט'.
 2. לסיים שמע בסוף להניח בוהיה שיטה אחת ולתחיל בשניה בראשה.
 3. להניח בסוף שמע ט' אותיות ולהתחיל והיה בתחלת השיטה.
 4. להניח בסוף שמע פחות מט' אותיות, וכן בתחלת והיה ובצירוף יהיה ט', - וגם בה האם יכול להניח בכל צד פחות מט' אותיות גדולות, ומה השיעור שיניח, ומאיזה שיעור יחשוש.
 5. להניח בצד אחד ריווח ה' יודין ובשני שיעור ב' יודין.
 6. להניח בשתי הצדדים ט' אותיות גדולות.
- העיקר כהר"מ והמנהג, ואחרי שנתפשט, ואם אפילו מעט למעלה לחוש שיחשב לפתוחה, ושיעור האותיות לכתחילה. - סל"ו, מחבר, רמ"א, ט"ז סקכ"ה- כ"ו, פמ"ג שם, מג"א סקמ"ח, מחצה"ש סקמ"ח, מ"ב סקקס"ב, וסקקס"ד, מהרש"ל ל"ז, בני יונה, ביה"ל ד"ה לדעת, ביאור הגר"א, נוב"י תנינא ק"ע, חת"ס רנ"ד, גר"ז סקנ"ג, קונ"א י"ב, מקדש מעט ל"ב קנ"ה, חזו"א ס"י סק"ב,

י. השאיר שורה ראשונה של והיה אם שמוע ריקה, ותחתיה מעט ריווח שאין בו כשיעור.

1. האם כשר, מהודר, או פסול.
 2. התחיל פרשת קדש בכניסה של אות אחת פנימה האם היא כשירה, מהודרת.
 3. השאיר ריווח ט' אותיות בתחלת והיה ומעט ממש בסוף שמע. האם זה עצה לכתחילה.
 4. תפילין של ראש, שהשאיר מעט אותיות בסוף הפרשה, או מעט מאוד בתחלת הפרשה, שורה העליונה נכנס באות אחת פנימה, האם כשר, ואם מכרו בתורת מהודר.
 5. תפילין של ר"ת שלא עשה שום מרווח בסוף והיה, או בתחלת שמע שאחריו.
 6. תפילין של ראש שעשה פתוחה ושל יד סתומה. וכן להיפך האם יצא.
 7. הנוהג האם יכול הניח תפילין של אשכנזי, כשלא יודע איזה צורה כתבו פרשיותיו. - והאם יוכל לברך.
- האם יפסל, או יחשב לכו"ע סתומה כי גם התחיל באמצע שיטה כהר"מ וגם אין לו שיעור שבירה בתחלת השורה להרא"ש, לבר"ש סק"ג. גר"ז ס"ס נ"א. משב"ז סקכ"ז ד"ה והיה אש"א סקמ"ט. מק"מ סקקנ"ז. - פרשת קדש האם פתוחה כי היא תחלת התפילין או כי הוא תחלה, ועיין מ"ב סקקנ"ט ובשעה"צ שם - כעצת הט"ז בגר"א סקפ"ג, אש"א סוסקמ"ט, רע"א, מ"ב סקקס"ד, ביה"ל, חזו"א י' סק"ב. - גודל האותיות לדעת הט"ז מחצה"ש על מג"א סקמ"ח, אש"א שם, מ"ב סקקנ"ד, ביה"ל, - והאם נחלקו בגדר הקטנות האם הוא כעין דיעבד או רק ב' דרגות ולא בדיעבד ביאור הסופר, - ותלוי בש"ך סק"ד האם יש ט"ס בדבריו כמבואר באמרי ברוך, פ"ת סוסק"ד, ועיין אגרו"מ אור"ח סי"ב. ויור"ד ח"א קס"ט.